

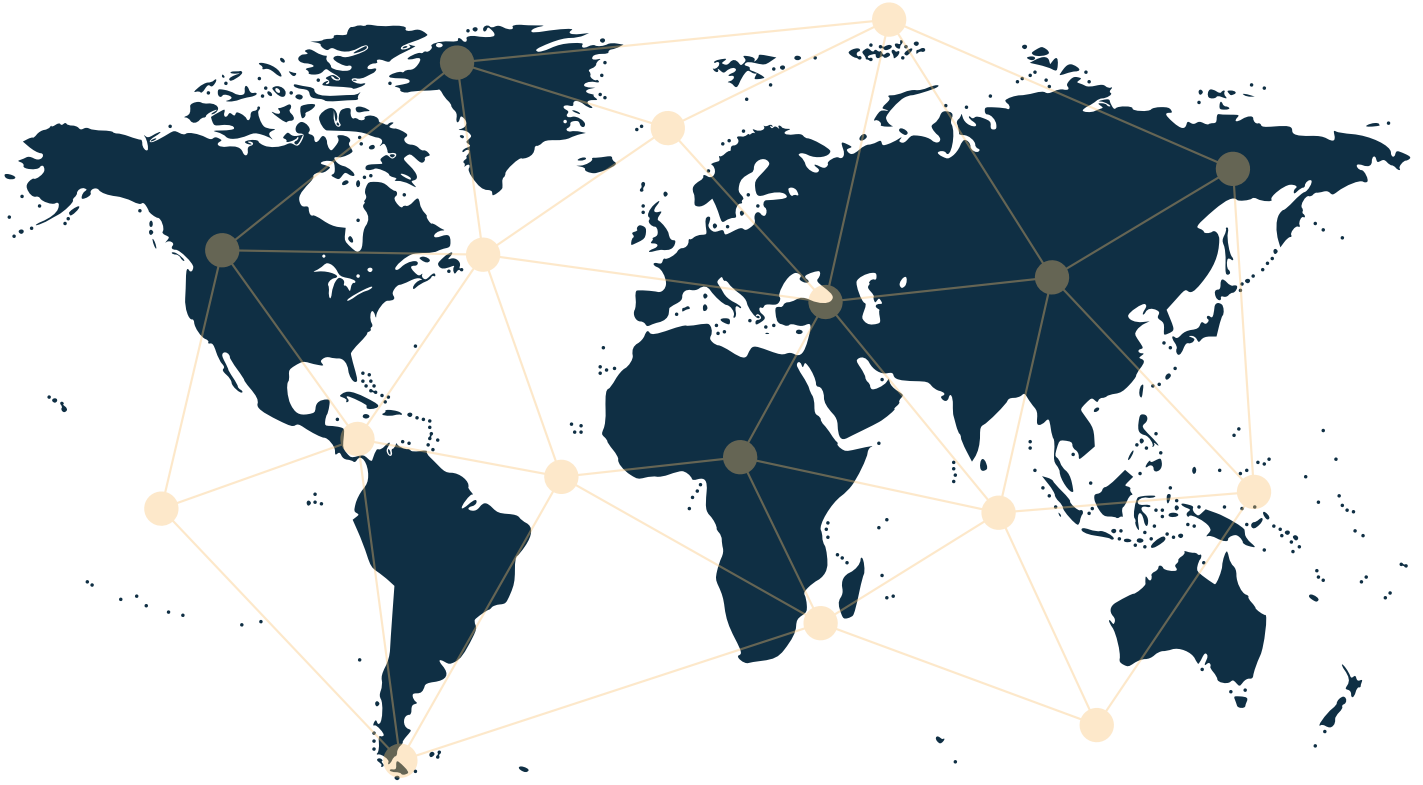
SİYASET VE TOPLUM

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL AND SOCIAL STUDIES

E-ISSN: 2822-521X

VOL. 3 ISSUE 1 CİLT 3 SAYI 1

www.siyasetvetoplum.org

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi

Cilt (Volume) 3 | Sayı/Issue: 1
Yıl/Year: 2024 (řubat/February)

Açık Erişim Politikası/ Open Access Policy

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Alıntı-Gayriticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Siyaset ve Toplum Araştırmaları, bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakđ ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır. Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi, Budapeřte Açık Erişim Deklarasyonunu imzalamıştır.

Journal of Political and Social Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. Journal of Political and Social Studies provides immediate open access to its content on the principle that making research free available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Journal of Political and Social Studies has added its name to the Budapest Open Access Initiative.

Dizinleme Bilgileri/ Abstracting and Indexing Services

ISSN: 2822-521X

ISSN: 2822-521X

Editör/Editor

Dr. Burak GÖKALP

Editör Yardımcıları/Editorial Assistants

Ar. Gör. Dr. Ensar Kıvrak (Sakarya Üniversitesi)

Ar. Gör. Zehra Namlı (Düzce Üniversitesi)

Yayın ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Alper Özmen	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hayrettin Özler	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet Parlak	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Binark	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Armağan Öztürk	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Bilge Kağan Şakacı	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent Sarper Ağır	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem Yaşar Akçay	Hakkari Üniversitesi
Doç. Dr. Emel Dikbaş Torun	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Durgun	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ferihan Polat	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Darren Lilleker	Bournemouth University
Dr. Dejan Marolov	European Scientific Institute
Dr. Olta Murataj	Universiteti Marin Barleti
Dr. Orkhan Valiyev	Khazar University
Dr. Teona Mataradze	Tbilisi State University

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ | RESEARCH ARTICLES

TÜRK SİYASETİNDE KADIN TEMSİLİ VE CAM TAVAN SENDROMU

Women Representation in Turkish Politics and the Glass Ceiling Syndrome

Saliha KARAKÖSE HARMANKAYA

1

İSTANBUL KADI SİCİLLERİNDE ŞÂYİ HİSSENİN REHİN AKDİNE KONU OLMASI

The Inclusion of Shāyi Shares in Pledged Contracts in The Court Registers of Istanbul

Ebrar ERSOY

25

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ | BOOK REVIEWS

AYBUDAK, UTKU. (2022). *TÜRKİYE'DE DEVLET VE CEMAATLER: LAİKLİK SÖZLEŞMESİ*. SİYASAL KİTABEVİ.

Melâhat Sümeyye GÜN

45

POGGI, GIANFRANCO. (2019). *MODERN DEVLETİN GELİŞİMİ: SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM* (B. TOPRAK & Ş. KUT, ÇEV.). İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ.

Sayed Nasim BAHMAN

49

ISSN: 2822-521X

Türk Siyasetinde Kadın Temsili ve Cam Tavan Sendromu

Women Representation in Turkish Politics and the Glass Ceiling Syndrome

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Saliha KARAKÖSE HARMANKAYA

salihakarakose82@gmail.com
0000-0002-0710-2208 Ankara
Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doktora Öğrencisi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Karaköse, S. (2024). Türk Siyasetinde Kadın Temsili ve Cam Tavan Sendromu. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715203>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 23.01.2023

Kabul Tarihi: 31.10.2023

Yayın Tarihi: 29.02.2024

Türk Siyasetinde Kadın Temsili ve Cam Tavan Sendromu

Özet

Bu çalışma eril siyasetin kadını siyasal alandan uzaklaştıran tutumlarından hareketle, siyasette kadın temsiline odaklanan bir tarama/değerlendirme makalesidir. Kadınların siyasal alandan uzaklaşmasına veya uzaklaştırılmasına neden olan etkenlerin neler olduğu ve hangi konularda yoğunluk gösterdiği ele alınarak, kadınların siyasi temsili cam tavan sendromu bağlamında değerlendirilmiştir. Cam tavan sendromu, hiyerarşik bir ilişki biçimi yaratan ve çoğu zaman cinsiyet temelli olarak uygulanan, belli profesyonellerin başarı ve yükselmelerinin önündeki görünmez engeller olarak tanımlanabilir. Kavram, cinsiyetçi sorumluluklar atfedilen kadınların eril siyaset alanında yükselmelerinin ve etkin rol oynamalarının önündeki görünmez engelleri açıklamaktadır. Sonuç olarak cam tavan sendromu kavramı, kadınların siyasette görünmeyen konumlarını ve yeterince temsil edilememeleriyle ilgili sorunları açıklamaları bakımından anlamlı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Katılım, Kadın Temsili, Cam Tavan Sendromu, Cinsiyet Eşitsizliği, Kota Uygulaması

Women Representation in Turkish Politics and the Glass Ceiling Syndrome

Abstract

This study is a survey/evaluation article focusing on the representation of women in politics, based on the attitudes of masculine politics that distance women from the political arena. The political representation of women has been evaluated in the context of the "glass ceiling syndrome", by considering the factors that cause women to move away or be removed from the political arena, and on which subjects they are concentrated. Glass ceiling syndrome can be defined as invisible barriers to the success and advancement of certain professionals, which create a hierarchical relationship style and are often applied on a gender basis. The concept explains the invisible barriers to the advancement of women, to whom sexist responsibilities are attributed, and to play an active role in the field of masculine politics. As a result, the concept of glass ceiling syndrome has been meaningful in terms of explaining the invisible position of women in politics and the problems related to their underrepresentation.

Keywords: Political Participation, Female Representation, Glass Ceiling Syndrome, Gender Inequality, Quota Application

Giriş

Türk siyasetinde kadın kimliği, kadın hakları, kadına yönelik söylemler ve kadın temsilleri, birçok makale, tez ve araştırmaya konu olmuştur (Sancar, 2013, Pınarcıoğlu, 2017, Oruç ve Bayrakçı, 2018). Özellikle yerel yönetimlerde kadın kimliği ve temsili üzerine yapılan çalışmalar bütünsel olarak kadının siyasi alanda erkeklere göre ikincil konumda bulduklarını göstermektedir. Bu bağlamda siyasal katılım ve cinsiyet birbirleriyle ilişki içerisinde ve siyasi alanda etkin faktörlerden biri gibi görünmektedir. Türkiye’de siyasi yapının kültürle olan ilişkisine işaret eden unsurlardan biri de cinsiyet meselesidir. Ancak toplumsal cinsiyet kavramını basitçe belli davranışların öğrenilmesi süreciyle açıklamak mümkün değildir. Cinsiyet farkları bireyleri düzenleyen toplumsal davranış kalıplarını üretmenin yanı sıra belli bir düzene sahip olmasıyla birlikte deneyim ile kazanılan çeşitli dil özelliklerini ve değerleri de içermektedir (Sancar, 2013, s.194). Cinsiyetçi bir yaklaşımın ürünü olan toplumsal rollerin kadın ve erkek tarafından kabul edilmesi, gündelik pratikler içerisinde sürüp giden eylemleri üretmektedir. Dolayısıyla cinsiyet rolleri, kadınlara ve erkeklere atfedilen özellikler, toplumsal yaşamın düzenlenmesinde belirleyici bir konumda yer almaktadır (Bingöl, 2014, s.112-114). Böylece cinsiyet rollerinin toplumsal yaşamın birçok alanında, bireylerin eylemlerinde etkili olduğu ve karşılıklı ilişkilerin niteliğini belirleyen bir güce sahip olduğu söylenebilir.

Cinsiyetçi yaklaşım sosyal yaşamın birçok alanında görüldüğü gibi siyaset alanında da kendini göstermektedir. Ayrıca kültürel özellikler, bu yaklaşımı da içine alarak kadın erkek ilişkisine dair belli anlayışları ortaya koymaktadır. Her ülkenin kendi toplumsal ve kültürel yapısıyla ilişkili olan siyasal sorunları vardır (Bottomore, 1987, s.78). Siyasetteki kadın temsili, cinsiyet eşitsizliği bağlamında evrensel düzeyde bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Dünyada kadın temsili Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Parlamentolar Arası Birlik (IPU) kurumları tarafından yayınlanan “Siyasette Kadın 2021” verileri, dünyada parlamentolarda kadın milletvekillerinin %25,5 Bakanlık konumlarındaki kadınların %21,9 olduğunu ve devlet ya da hükümet başkanlığı görevlerinde ise sadece 22 ülkede kadın başkan bulunduğunu göstermiştir (UN Women, 2022).

Kadınların siyasette geri planda kalmalarına neden olan engeller kadın temsili sorununa yol açmaktadır. Dünyada bu soruna ilişkin yeni çözümler üretildiği gibi Türkiye’de de kadınların katılımını teşvik etmeye ve artırmaya yönelik politikalar vardır. Kota uygulaması bu çözümler arasında en yaygın olanıdır. Ancak kota uygulaması kadınların siyasi katılım ve temsillerindeki engelleri yok etmek için tek başına yeterli değildir (Yaraman, 2015, s.45-46). Çünkü bu engellerin yarattığı bir cam tavan mevcuttur. Çoğunlukla görünmez bu engellerin aşılması için

öncelikle cam tavana neden olan sebeplerin tespit edilmesi ve buna uygun çözümlerin getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye 2019’da World Economic Forum tarafından yayınlanan 2020 Cinsiyet Eşitsizliği Raporu’nda (Global Gender Gap Report), “Kadınların Siyasi Katılımının Güçlendirilmesi” kategorisinde en düşük puanlardan birini almıştır. Ayrıca aynı kategorideki sıralamada 158 ülke arasında 109. sırada yer almıştır (Yılmaz, 2020). Ülkeler bazında kadınların siyasi alandaki varlıkları neredeyse tüm katılımın dörtte birini oluşturmasına rağmen bu oran içerisinde Türkiye’nin yer aldığı sıralama, siyasette cinsiyet eşitliğiyle ilgili belirgin bir soruna işaret etmektedir. Oran bakımından az olmalarından dolayı kadının siyasi katılımı Türkiye’de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kadınların siyasetteki varlıkları siyasi hakların inşası için de gereklidir (İSTANPOL, 2021, s.9). Literatürdeki çalışmalar Türkiye siyasetinin cinsiyet farklılıkları bağlamında demokratik olmadığını erkek egemen kültürün hâkim olduğunu ve eşit temsile yönelik çalışmalar olsa da yüzeysel ve işlevsiz kaldığını göstermektedir (Şahin, 2022; Terkan, 2010; Yüksel, 2021).

Sıklıkla kadınların iş yaşamında karşılaştıkları görünmez engelleri ifade etmek için kullanılan cam tavan sendromu kavramı (Hymowitz ve Schellhardt, 1986), siyaset alanındaki sorunları açıklamak için de kullanılabilir. Çünkü siyasette kadına ilişkin ön yargılar, cinsiyet rolleri ve bu bağlamda uygulanan psikolojik engeller, onların etkin katılımlarını ve ilgilerini olumsuz etkilemektedir. Siyasete olan bakış ve kadına olan bakışın birbirine ters düşmesi ve toplum tarafından genel kabul görülen kurallara aykırı bir alan niteliğinde olması kadınların siyasete katılımlarını, ilgilerini ve aktif olarak siyasette bulunmalarını yüksek oranda belirlemektedir (Scott, 2010, s. 131-133). Bu engelleri ve sınırlılıkları aşmak amacıyla kota uygulamalarına başvurulsa da etkin bir siyasi katılım için daha fazlası gerekmektedir. Kota uygulamalarının kadınların siyasi katılımına ilişkin sorunları ortadan kaldırmak için yeterli olmadığı söylenebilir. Ancak niceliksel olarak kadınların siyasi yaşama katılımında önemli bir yerdedir.

Toplumsal cinsiyetin siyasetle olan ilişkisi, kadın erkek eşitliği, kadınlara ve erkeklere atfedilen roller çerçevesinde tartışılabilir. Bu makalenin amacı, kadınların siyasete katılımının önündeki engelleri, onlara verilen hak ve fırsatların siyasette temsil edilmelerine nasıl etki ettiğini ve bu engelin ortadan kaldırılmasına yönelik yapılan uygulamaların ne kadar etkili olduğunu literatürdeki çalışmalara ve araştırma verilerine başvurarak keşfetmektir. Makalenin problemi, siyasette kadın temsiline yönelik engeller ile cam tavan arasındaki ilişkinin nasıl olduğudur. Bu bağlamda cam tavan sendromu kavramının, bu gizli engelleri açıklamak için yardımcı bir perspektif sunacağı düşünülmektedir. Çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayıran nokta

ise sıklıkla ekonomik ve iş gücü piyasasıyla ilişkilendirilen cam tavan sendromu kavramının siyasi bağlamda ele alınması, siyasette kadınların katılımını engelleyen ve sınırlandıran meselelerle birlikte tartışılmasıdır.

1. Seçme ve Seçilme Hakkı

Kadınların siyasal mücadelesi, 18. Yüzyılda toplumsal yaşamdaki eşitsizlikleri fark etmeleriyle başlamıştır (Çakır, 2011, s.393). Örgütlü olarak yeni hareketlerin görülmeye başladığı bu dönemde kadınlar, erkeklere verilen hakların kendilerine de sağlanması konusunda harekete geçmişlerdir. Avrupa’da yükselişe geçen feminizmin de etkisiyle hak mücadelesi 19. ve 20. yüzyılda artarak devam etmiştir (Konan, 2011, s.157-174).

Fransız Devrimi’nde “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde geçen yurttaş kavramının kadınları kapsamadığı anlaşılmış Olympe de Gouges bu nedenle 1791’de “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni ilan ederek kadın haklarına yönelik önemli bir adım atmıştır. Ancak bu hareketi neticesinde giyotin cezasına çarptırılmıştır. İngiltere’de ise “Kadın Oy Hakkı Grubu” olarak tanımlanan Suffragette kurulmuş ve kadınların siyasal alandaki eşitlik talebi örgütlenmesi başlamıştır (Yavaşgel, 2014, s.72-73). Mary Wollstonecraft onun izinden devam ederek “Kadın Hakları Savunması” adlı kitabı yazmıştır. Mülkiyet hakkı, eğitim, çocuk velayeti gibi konuların yanı sıra seçme ve seçilme hakkı mücadelesi sürdürülmüştür. Böylece kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin sağlanması adına önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye’de kadınlara oy kullanma hakkı çok daha önce gerçekleşmiş ancak ilk başta sadece yerel seçimlerde uygulanabilmiştir. 3 Nisan 1930’da Belediye Kanunu’nun kabul edilmesiyle kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Özdemir, 2014, s.179). Türkiye’de kadının siyasal hayata katılımında 19. Yüzyılda önemli hareketlilikler görülmektedir. Seçme ve seçilme hakkının Türkiye’de tartışılmaya başlaması Kanuni Esasi’nin kabulünden sonra gerçekleşmiştir. 1877’de oy hakkı emlak sahibi erkeklere ya da belli bir miktarın üzerinde vergi veren erkeklere tanınmıştır. Söz konusu ekonomik ayrımcılığa yönelik erkekler herhangi bir mücadele göstermemişlerdir (Yaraman, 2015, s.55-60). Ancak kadın hareketi ve eşit seçme ve seçilme hakkı talebi herkes için geçerli bir eşitliği sağlamıştır.

Kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığı 1919 yılında, Halide Edip aday olamadığı halde yirmi iki oyun yirmisi ona verilmiştir. Seçim tartışması Millet Meclisi’nde yine gündeme gelmiş olsa da reddedilmiştir. Ancak erkek siyasetçiler kadınlara bu hakkın verilmesi gerektiği konusunda ısrarcı olmuşlar, aynı zamanda seçimlerde yine kadınlara oy verildiği görülmüştür. Kadınlar Halk Fırkası kurulmuş fakat kapatılmış, çeşitli kampanyalar yürütülmüş ancak hızlı

bir sonuç alınamamıştır. 1933'te kadınların Köy Muhtar Heyetleri 'ne katılma hakkı yasallaşmış, 1934'te ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda geçen "22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir", "30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir." maddeleri ile herkese seçme ve seçilme hakkı eşitlikçi olarak tanınmıştır (Yaraman, 2015, s.65-69). Böylece kadınlar genel seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır. Kadınların seçme ve seçilme talepleri hızlı bir biçimde tanımlanmış olmasa da diğer ülkelere göre daha erken kabul edildiği bilinmektedir. Aday gösterilmemiş olsalar da kadınlara oy verilmesi, onların siyasette kabul görülmelerine yönelik olumlu bir katkı sağladığı söylenebilir.

Siyasi katılım bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutludur. Bireysel katılım oy verme, toplumsal katılım ise sosyal faaliyetler içinde olma, partiye üyelik biçiminde sağlanmaktadır (Pınarcıoğlu, 2017, s.16). Bu anlamda toplumsal katılım siyasetin aktif bir yönünü oluşturmaktadır.

2. Türk Siyasetinde Meclis ve Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili

UN Women ve Parlamentolar Arası Birlik (IPU) tarafından hazırlanan "Siyasette Kadın 2023" haritasına göre siyasete katılma dair cinsiyetçi bir eşitsizliğin var olduğunu göstermektedir. Haritaya göre Türkiye dünya sıralamasında, bakanlık makamındaki kadın sayısı ile %5,9 oranıyla 173. sırada, parlamentoda ise 17.4 oranıyla 132. sırada yer almaktadır (United Women, 2023).

Türkiye'de kadının siyasal temsiline dair dezavantajlı durumların iyileştirilmesine yönelik partiler kendi içlerinde çeşitli politikalar yürütmektedirler. TBMM'de en çok kadın vekile sahip partiler Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)'dir. 2018 genel seçimlerde Meclis'e giren 104 kadın vekilden 53'ü Ak Parti, 26'sı HDP ve 18'i CHP'dendir. Her parti siyasi katılıma yönelik kendi politikalarını oluşturma imkanına sahiptir. Söz konusu partilerin her birinin kadın kolları örgütlenmesine sahip olduğu bilinmektedir (Sancar, 2018, s.99). Bu partiler benzer örgütlenme modellerine sahip olsalar da pozitif ayrımcılığa yönelik bakış açıları farklıdır.

AK Parti kota uygulamasına karşı çıkararak bunu eşit rekabet koşullarına aykırı bir uygulama olarak yorumlamaktadır. Bunun yanı sıra CHP kota uygulaması, HDP ise hem eşit katılım hem eşit temsil uygulamasını benimsemiştir (Yüksel, 2021, s.113). AK Parti, kadının kamusal alandaki konumunu kadın temsili ile ilişkilendirmekte ve diğer partilere göre daha fazla kadın aday göstererek sorunu çözmeye ilişkin adım atmaktadır. Ancak adımlar çoğu zaman popülist söylemlerle sınırlı kalmıştır. CHP'nin ise kadın söylemi laiklik ve demokrasi kavramlarıyla

ilişki içerisinde üretilmektedir. CHP’de ekonomi, siyaset, hukuk gibi birçok alanda hak ve özgürlüklerin eşit olması gerektiğine yönelik söylemler öne çıkmaktadır. Ancak kadının siyasetteki görünürlük sorununu çözmeye ilişkin yeterli bir politikadan bahsetmek oldukça zor görünmektedir (Terkan, 2010, s. 131-132). 1935’ten 2023’e kadar parlamentoda kadın vekil oranı %4,5’ten %20,1’e yükselmiştir. O tarihten bu yana 23 Milletvekili Genel Seçimi yapılmış olmasına rağmen kadın oranında önemli bir artış olmadığı söylenebilir (Şahin, 2022, s.110-111). 28. Dönem milletvekili seçimlerinde seçime katılan kadın adayların oranı toplamda %25,1 iken erkeklerin oranı 74,9’dur (YSK, 2023). Seçilen kadın oranı ise parlamentoda 600 milletvekili arasından 121 kadın millet vekilidir (Veri Kaynağı, 2023).

27. dönem milletvekili seçimlerinde siyasi partilerin milletvekili aday sayıları HDP’de kadınlar 229, erkekler 371, İyi Parti’de kadınlar 159, erkekler 441, Vatan Partisi’nde kadınlar 145, erkekler 455, CHP’de kadınlar 136, erkekler 464, Ak Parti’de kadınlar 126, erkekler 474, MHP’de kadınlar 76, erkekler 524, Saadet Partisi’nde kadınlar 70, erkekler 530, Hüda Partisi’nde ise kadınlar 44, erkekler 539’dur (Samar, 2018). 28. Dönem milletvekili seçimlerinde ise partilerin aday listelerindeki cinsiyet dağılımında kadınların kısmen arttığı söylenebilir. CHP’de kadınlar 158, erkekler 423, Ak Parti’de kadınlar 113, erkekler 487, MHP’de kadınlar 90, erkekler 510, İyi Parti’de kadınlar 155, erkekler 410 kişidir (YSK, 2023). Veriler göz önüne alındığında kadın sayılarında azalmaya rastlanırken, artış olan partilerde ise kayda değer bir değişim görülmemektedir. Bu veriler siyasi katılımında kadınların görünmez konumda olduklarını desteklemektedir. Kota uygulaması her ne kadar kadınların katılımını artırmaya yönelik iyileştirici bir politika olsa da mevcut durum kadınların buldukları koşulları aşamadıklarını, geleneksel uygulamalar ve eril siyasetin egemen olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadınların siyasete olan ilgilerinin az olması, yoksulluk, cinsiyet ayrımcılığı, ailevi sorumluluklar, eğitim seviyesi gibi toplumsal sorunların (Çağlar, 2011), erkeklere göre siyasette ve kamusal alanda daha az yer almalarına neden olduğu söylenebilir.

Cinsiyete göre bakan sayılarına bakıldığında 1980 yılında 29 bakanlık konumunda hiç kadın bakan yokken 2021 yılında 17 bakanlık konumundaki kadın sayısı 1’dir. Geçen yıllar içerisinde bakan sayısı en fazla 2’ye çıkmıştır. Bu durum yıllara göre azalan bakanlığın olduğunu göstermekle birlikte toplam sayının çok küçük bir kısmını kadınların paylaştığını da göstermektedir (TUİK, 2022, s.134). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı kabinesine bakıldığında bugün yalnızca bir kadın bakan olduğu görülmektedir. Tek kadın bakan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı olarak atanmıştır. Geçtiğimiz yıllardaki kadın bakanların yoğunlukla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına atandığı söylenebilir.

Yerel yönetimlerdeki kadın erkek oranına bakıldığında yine kadınların sayısının erkeklere oranla çok daha az olduğu görülmektedir. 1999 yılında 3197 erkek belediye başkanına karşın 18 kadın belediye başkanı vardır. Rakamlar kadın belediye başkanı oranının %0,6 olduğunu göstermektedir. 2004 yılında yine aynı oran geçerli olmuştur. 2009 yılında kısmen bir artış yaşanmış ve kadın belediye başkanı oranı %0,9'a ulaşmıştır. 2014 yılında ise %2,9'a ulaşırken 2019 yılına gelindiğinde bu oran %3'a yükselmiştir. Ancak yine de kayda değer bir artış görülmemiştir (TUİK, 2022, s.135).

Belediye meclisi üyeliklerinde kadın üye oranı 1999'da %1,6, 2004'te %2,4, 2009'da %4,2, 2014'te %10,7 ve 2019 yılında %11,0 oranındadır. Yıllara göre kadın üyelerde artış olduğu görülmektedir. İl genel meclis üyeliklerinde ise 1999'da kadın oranı %1,4 iken 2019 yılında %3,8 oranına geldiği görülmektedir. Yıllara göre artış görülse de yine de kadınların yerel yönetimlerde de azınlıkta kaldığı görülmektedir (TUİK, 2022, s. 135).

Köy muhtarlığı seçimlerinde kadınlar 2009 yılı itibariyle aday olmaya başlamıştır. 2009'da %0,2, 2014 yılında %0,3 ve 2019 yılında %0,6 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla köy muhtarlıklarında kadın muhtarların oranı %1'e bile ulaşamamıştır. Mahalle muhtarlığında ise 2009'da %2,3, 2014'te %2,0 ve 2019'da %3,0 oranında kadın muhtar bulunmaktadır (TUİK, 2022, s. 135).

Meclisteki, yerel yönetimlerdeki ve siyasi partilerdeki kadın erkek oranlarına bakıldığında kadınların siyasi olarak çok fazla etkin bir konumda olmadıkları görülmektedir. Kadınların siyasette azınlıkta olmaları, erkek egemen bir siyasi alanda kendilerini temsil etmelerine engel olmaktadır. Kadın vekillerin parlamentodaki deneyimlerine bakıldığında, meclisi 'erkek mekânı' olarak nitelendirdikleri ve erkeklerin yerini işgal ediyorlarmış gibi davranışlarla karşılaştıkları görülmektedir. Ayrıca en fazla iki üç dönem vekil olabildikleri, erkeklerden daha fazla yetenekli ve donanımlı olmalarının beklendiği ifadelerle rastlanmaktadır (Çakır, 2019, s.281-). Böylece kadınların etkin siyasete katılımına sınırlılıklar getiren koşulların kendiliğinden oluştuğu ve erkek alanı olarak nitelendirilen meclisteki varlıklarını sürdürmeleri ve etkinliklerini artırmalarının önünde çeşitli engellerin bulunduğu söylenebilir.

KONDA'nın 'Siyasette Kadın Temsili Araştırması'na göre siyasi alanda kadınların önünde zihni ve fiziki engeller bulunmaktadır. Kadınlar, sivil ve sosyal haklara erişimlerinin engellendiği durumlarda siyasi haklardan da mahrum kalmaktadırlar. Karar alma süreçlerine katılmadıkları durumlarda ihtiyaç ve taleplerini de dile getirememektedirler. Toplumsal hayatta kabul edilen kadınlık ve erkeklik rolleri, bu siyasi katılımın önündeki engellerdendir.

Kadının ev ile ilişkilendirilmesi, duygusal bir doğaya sahip olduğu düşüncesi, kültürle özdeşleşen değerler, onların politik yaşamda karar alma süreçlerine katılmalarındaki engellerdendir. Mecliste kadınların sınırlı sayıda olması talep ve ihtiyaçlarını dile getirmelerine de engel olmaktadır (KONDA, 2011, s.11-12). Ayrıca bir başka araştırma (İnsani ve Toplumsal Kalkınma Programı, 2021) ev içi yükümlülükler nedeniyle kadınların siyasi alanda daha az rol sahibi olduklarını göstermiştir.

Kadınların siyasette temsil edilmesinde (Reynolds, 1999) dar cinsiyet rolleri, kısıtlayıcı dini doktrinler, eşit olmayan yasalar, ayrımcı sosyoekonomik şartlar, erkek yanlı parti liderleri gibi unsurlar katılımı olumsuz etkilemektedir. Kadınların az temsil edilmesini cam tavan kavramıyla açıklayan çalışmada (Folke ve Rickne, 2016), kadınların siyasi yükselişini cam tavanın engellediği varsayımı desteklenmiştir. Ayrıca siyasi alanda kadınların az olmasının onların siyasi tercihlerinde yetersiz temsil edilmelerine neden olduğu vurgulanmaktadır. Dünyada kadın temsili sorununu Türk siyaseti örneğiyle ele alırken niceliksel verilerle birlikte kültür özelliklerini de göz ardı etmemek gerekir. Dolayısıyla siyasette kadın temsiline, kadınların toplumsal rollerinin engelleyici taraflarını ve onları sınırlayan etkenleri göz önüne alarak bakmak gerekir. Aynı zamanda kota uygulamalarının, bu zorlukların aşılmasında ne kadar etkili olduğunu ve cam tavanı kırmak için yeterli olup olmadığını değerlendirmek gerekir.

3. Siyasette Kadın Temsili ve Kota Uygulamaları

Kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazanmasıyla birlikte belediye başkan adaylığı, meclis üyeliği ve muhtarlık için aday olmaya başlamışlardır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Cumhuriyet Halk Fırkası birçok il ve ilçede, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve muhtar adayları olarak kadın adaylar göstermişlerdir. Sonraki yıllarda yapılan seçimlerde yine kadın adaylar gösterilmiş, yerel siyasette söz sahibi olmalarının yolu açılmıştır. Kadın siyasetçiler iyi eğitilmiş, meslek sahibi ve iletişim bakımından başarılı olarak tanınmışlardır. Ancak çok partili dönemle birlikte kadınların katılımı ve eril siyasetin egemen olduğu partilerde kadın adayların sayısı düşmüştür (Üste, 2017, s.103). 1950'li yıllarda kadın temsilcilerin azaldığı ve belirgin bir artışın 1995'e kadar görülmediği söylenebilir. Artış 1995'ten sonra görülmeye başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi verilerine göre; 2019 yılında 589 milletvekili içerisinde kadın milletvekili sayısının 102, erkek milletvekili sayısının ise 487 olduğu görülmüştür. Meclise giren kadın milletvekili oranı, 1935'te %4,5, 2007 yılında %9,1 iken bu oran 2019 yılında %17,3, 2021 yılında ise %17,4 oranında olmuştur (TUİK,2022, s.133). 2023 yılında yapılan 28. Dönem milletvekili seçimlerinde ise seçime katılan kadın adayların oranı toplamda %25,1 iken erkeklerin oranı 74,9'a ulaşmıştır (YSK, 2023). Seçilen

kadın oranı ise parlamentoda 600 milletvekili arasından 121 kadın millet vekilidir (Veri Kaynağı, 2023).

Aday kadınlara aranan kriterlere bakıldığında üç gruptan söz edilmektedir. İlk grup yöneticisinin tercihlerini destekleyen ve çoğunlukla görünmez konumda olan, sessiz ve etkisiz gruptur. İkinci grup ise parti yöneticileri tarafından keşfedilen kişilerdir ve kadın haklarını dile getirme ihtimalleri ilk gruba göre daha fazladır. Üçüncü grup ise partinin bakış açısını ve ideolojisini en etkili şekilde savunabilen ve kadın haklarıyla ilgili görüşlerini de dile getiren kişilerdir. Bu gruplardan her biri bazı partilerde daha ağır basmaktadır. Örneğin Ak Parti’de ilk grup yoğunluktayken CHP’de üçüncü grup yoğunluktadır (Çakır, 2019, s.220-221). Dolayısıyla kadın sayısı kadınları siyasette etken bir konuma getiren başlıca koşul değildir. Niceliksel verilerin ardında ortaya çıkarılması gereken önemli sorunlar bulunmaktadır. Kadınların meclisteki etkinliği bağlamında yapılan bu sınıflandırma, mecliste yoğunlukla durağan konumdaki kadınların sayısal olarak anlam ifade etse de kadın temsili ve haklarına yönelik talepleri dile getirmekte etkin olamadıklarını göstermektedir.

Kadın temsili sadece Türkiye’de değil dünyada birçok ülkede bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya’da kadınların temsil oranı %23’tür. Ulusal parlamentolarda temsil edilme oranı %41,6 ile en fazla İskandinav ülkelerindedir. En önemlisi İskandinavya’da kota uygulaması olmadan kadın temsili sağlanmıştır. Amerika’da temsil oranı %27,8, Avrupa’da ortalama %24,4, Türkiye’de %14,73, Afrika’da %23,5, Arap ülkelerinde ise %19,1’dir (Belli, 2015, s.77). Dolayısıyla kadın temsil oranının dünyada oldukça düşük olduğu görülmektedir. Kadınların siyasette temsil sorununu konu alan bir çalışmada son iki yüzyıla ait küresel veriler değerlendirilerek (Dahlum ve Wig, 2020), kadınların aşağıdan yukarıya siyasi katılımının sivil barış ile güçlü bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Makalede bu ilişkinin hem kadınların siyasi olarak güçlenmelerine hem de şiddet kullanma arzusunu azaltan normlardan kaynaklanan bir etkiye sahip oldukları söylenmektedir. Çalışmada göze çarpan bir başka bulgu ise cinsiyet eşitliğinin fazla olduğu ve kültürle desteklendiği toplumların, iç savaş ihtimalinin en düşük olduğu toplumlar olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışma kadınların seçkin siyasetteki temsillerinin sivil barış için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kadın temsilcilerin siyasette olmaması, eksik temsil edilmeleri nüfusun yarısını oluşturan kadınların taleplerinin karşılanmamasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların temsilde yer alması, kadın haklarını dile getirileceğini ve eşitsizliklerin siyaset politikasına çevrileceğini garanti etmemektedir. Ayrıca kadın temsillerin yalnızca kadın bakış açısını ifade edeceği ve diğer siyasi konularda hareket edemeyeceği düşünülmemelidir. Fikir beyan etmeleri,

tecrübelerini aktarmaları ve yeni politikalar üretebilmeleri onların etkin rol almasıyla sağlanabilir. Kadınları yalnızca kadınlar temsil eder gibi cinsiyete indirgeyen bir yaklaşım da onları belirli konularda sınırlamaktadır (Aydemir ve Aydemir, 2011, s.9). Sadece kadın haklarına yönelik değil eşitliğin her alanda sağlanabileceği uygulamalar üretmek için siyasi katılımın etkin bir oranda sağlanması önemlidir. Ancak politik alanda bakış açısı cinsiyete indirgeyen bir yönelimde olduğunda kadınların katılımı sembolik olmaktadır.

Uluslararası hukuk her türlü ırk, cins, soy, dil, renk ve kültüre dayalı ayrımcılığı reddettiği gibi kadına yönelik ayrımcılıkları da reddetmektedir ve kota uygulaması kültürel, ekonomik ve toplumsal süreçlerde olumlu sonuçlar üretmeyi teşvik etmektedir (Erzen, 2019, s.28). Birçok ülke buna yönelik olarak eşitlikçi hukuk sistemi kurmuş olsa da uygulamada çeşitli farklılıklar görülmektedir. Sadece yasal düzenlemeler eşitliği sağlamakta yeterli olmamaktadır. Toplumların niteliksel faktörleri sosyal yaşama, iş hayatına ve siyasete katılımı önemli derecede etkilemektedir. Kadınlar bu bakımdan çoğu zaman dezavantajlı konumda yer almaktadırlar. Ataerkil kültür, nitelikli kadın adayların görünmez olmasına neden olmaktadır. (IDEA, 2009). Dolayısıyla pozitif ayrımcılık ile olumlu ayrıcalıklar sağlanarak siyasi temsil eşitsizliklerini en aza indirmeye yönelik uygulamalara başvurulmaktadır.

Siyasette kota, ayrılmış koltuk, yasal aday kotaları ve siyasi parti kotaları gibi kadınlara ayrıcalıklı uygulamalar yapmaya yönelik katılımı artırması yönünde atılmış adımlardır. Kadın temsili artırılmaya yönelik yaygın uygulamalardan biri olan kota uygulamasının, kadın lider seçme eğilimlerini artırdığı görülmüştür (O'Brien ve Rickne, 2016). Böylece siyasi katılım için yararlı olan kota uygulamasıyla belli siyasi konumlara atama yoluyla niceliksel olarak belli sayıdaki kadının siyasette yer alması sağlanmaktadır (IDEA, 2009). Temsil eden kişinin temsil ettiği grupla ilgili birtakım ortak özelliklere, değer yargılarına sahip olduğu söylenebilir. Temsil eden böylece temsil ettiği kitlenin sembolü olarak kabul edilebilir ve onlar adına karar vererek talepleri aktarma görevi üstlenir (Demir, 2015, s.34-37). Dolayısıyla kadınların talep ve ihtiyaçlarını yerine getirmeye, sorunlarını çözmeye yönelik atılacak en etkili adımlardan biri kadın vekillerin mecliste bu sorunları dile getirmeleridir. Kadın temsili, Türk siyasetindeki eril yapıdan dolayı böyle bir ihtiyacı karşılamakla sorumlu gibi görünmektedir.

Siyasi partiler seçmenlerin taleplerini politikaya dönüştürme, onların siyasal tercihlerini düzenleyerek kolaylaştırma ve onlara somut tercihler sunma işlevine sahiptir. Ayrıca muhalefeti örgütlemek, alternatif hükümet programları oluşturmak, iktidarı değiştirmek, lider seçmek, kamu görevlilerinin koordinasyonunu sağlamak gibi görevleri vardır (Demir, 2015, s.38-40). Dolayısıyla siyasete katılım var olan taleplerin karşılanması ve politika geliştirilmesi

bakımından önemlidir. Kadın temsilinin bu anlamda kadınların talep ve beklentilerini karşılaması beklenir.

Yasalar yurttaşların eğitim, hukuk, sosyal haklarını sağlamanın yanı sıra onların çeşitli sorunlarını çözmek amacıyla da oluşturulur. Siyasette yer alan kişilerin doğrudan yasalara etki edebilmesi bir avantajdır. Ancak yurttaşlar yasalara dolaylı olarak seçtikleri temsilciler ölçeğinde etki sahibi olabilirler. Aynı zamanda örgütlü hareketlerde karar alım süreçlerine etki edebilirler (Aydın, 2015, s.19-34). Oy vermenin yanı sıra çeşitli kampanyalar yürüterek de siyasette etki sahibi olunabilir. Siyaset çıkarların ve taleplerin var olan kaynakların kullanılarak karşılanmasını bu yönde politikaların oluşturulmasını mümkün hale getiren bir iktidar alanıdır. Her bir yurttaş ve siyasi temsil aynı çıkarlar etrafında birleşemediğinden çıkar çatışmalarının yaşandığı bir çatışma alanı olarak da tanımlanabilir (Yavaşgel, 2014, s.25). Dolayısıyla siyasette yer almak talepler ve çıkarların gerçekleşebilmesi adına önemlidir. Temsil ise bu bağlamda çıkarların aktarılmasına ve kaynakların belli politikalar için ayrılmasına öncelik verme gücünü sağlamaktadır. Kadın temsilinin önemli olmasının nedenleri, hem kadın haklarına yönelik politikaların geliştirilmesine hem de eşit katılımın sağlanmasına yönelik siyasete yön kazandırma potansiyelidir (Çakır, 2019, s.399-404). Ancak çoğu zaman bu temsil yine eril siyaset içerisinde, sistemin bakış açısını benimseyerek kendini pasifleştiren bir konuma sürüklenir. Eril siyaset içerisinde kadın temsillerin güçlü olmadığı durumlarda erkek egemen anlayışın yeniden üretildiği görülmektedir. Kadınlar karar alıcı konumlardan uzak, sembolik bir değer taşıyan kişiler olarak siyasette aktif rol alamamaktadır (Demir, 2015, s.21-45). Dolayısıyla bu görünmezliğin hem kadınlar açısından kaynaklanan bazı engellerden hem de sistem içerisinde benimsenen geleneksel rollerden kaynaklandığı söylenebilir.

Kota uygulaması kadınların siyasete katılımını sağlayan somut ve etkili bir uygulamadır. Onların siyasi katılımını sağlamak ve artırmak amacıyla seçimlerde kendilerine yönelik olarak tahsis edilen pay olarak tanımlanmaktadır (Yaraman, 2015, s.43-47). En az kadın katılım sınırı belirlenerek cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak partilerin uygulayış biçimleri ve belirledikleri sayılara göre kota uygulamaları farklılaşabilmektedir. SHP, CHP, HDP ve İyi Parti kota uygulamalarına en çok yer veren partilerdir. Haricindeki partilerin çok fazla kota uygulaması yapmadığı söylenebilir. Parti tüzüğünde kadın temsiline en çok yer veren ve fermuar sistemini uygulayan parti HDP'dir (Çakır, 2019, s.142). Fermuar sistemi kadın ve erkeğin eşit temsilini sağlayan bir uygulamadır. Bir kadın ve bir erkek modeli olarak uygulanan sistemde cinsiyete göre eşit katılım sağlanmaktadır.

Kota uygulamaları Türkiye’de, sabit kota, oranlı kota, boş koltuk kotası, derece sıralamalı kota ve seçim çevresi kotası olarak beş farklı kategoriye ayrılmıştır. Sabit kota, herhangi bir karar organında eksik temsil edildiği düşünülen cinse belli sayıda sandalye tahsis edilmesidir. Oranlı kota, toplam üyelerin içerisinde cinsin oranına göre temsil belirlenen sistemdir. Boş koltuk kotası ise, kadınlara ayrılan koltukların doldurulamaması durumunda erkeklerin de bu koltuklara yerleştirilmediği uygulamadır. Böylece temsil edilemediği durumda boş bırakılarak eşitlikçi uygulamanın korunması amaçlanmıştır. Aday listesi olarak da adlandırılan derece sıralamalı kota ise, listenin başında kadın ve erkeklerin eşit sayıda yer almasını amaçlamaktadır. Seçim çevresi kotasıyla ise birden fazla temsilci olduğu durumda her siyasal parti seçim çevrelerinden kotayla seçilen kadın adayları belirlenir ve en az bir kadının seçilmesi garantilenmiş olur (Sitembölükbaşı, 2007, s.15). Çeşitli türlere ayrılan kota uygulamaları, kadınların siyasete katılımını artırmak daha fazla temsil edilmelerini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Kadınların normal şartlarda erişmesinin zor ya da imkânsız olduğu konumlara kota uygulaması aracılığıyla erişebilmesi ve temsil gücünü artırması, kadınlara sağlanan pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilir (Yaraman, 2015, s.43-47). Ancak bu pozitif ayırım sadece sayısal olarak somut bir ilerlemeyi sağlamaktadır. Kadınların sayıca erkek siyasetçilere erişmesi, kadın temsiline ve çıkar çatışmalarında başarılı olacakları, siyasi alana peşinen yön verecek konumda oldukları anlamına gelmemektedir.

Norveç’te yapılan bir araştırmaya göre ise (Geys ve Sørensen, 2019) kadın temsiline arttırmaya yönelik kota reformuyla eşit bir cinsiyet temsiline zorunlu hale getirerek kadınların sayısını artırmak amaçlanmıştır. Kota uygulamasının yerel düzeyde temsil sorununa ilişkin belirgin bir iyileşmeyi getirmediği görülse de reformdan sonra yönetim kurulundaki kadın sayısının arttığı ifade edilmiştir. Norveç cinsiyet kotası uygulamasında örnek ülkelerden biri olarak kadın temsiline partilerin aday listelerinde %40 oranında kadın aday şartı koyarak sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla uluslararası düzeyde siyasette kadınların cam tavan ile karşılaştıkları ve kota uygulamalarıyla kadın temsiline yönelik iyileştirmelerin yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Kadınlar için kısıtlayıcı, ayrımcı ve eşit olmayan şartlar, kültürel değerler ve ev içi yükümlülükler, siyaset alanının eril yapısı onları alıkoyan ve cam tavanı yaratan meselelerdir. Dolayısıyla politik olarak kadın katılımını arttırmaya yönelik kota uygulamasını cam tavan kavramıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

4. Cam Tavan Sendromu Kavramı

Uluslararası literatürde kadın temsili sorununu cam tavan sendromu bağlamında ele alan çalışmalar mevcuttur. Amerika’da yapılan bir çalışmada (Palmer ve Simon, 2001), meclis

seçimlerinde kadınların sayısında artış eğilimi olsa da partilerde görünür bir cinsiyet farkı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların aday olma stratejileri olduğu ve sandalyesi açık olan ilçeleri tercih etme eğilimlerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Cam tavan kavramıyla açıklanan cinsiyet eşitsizliğine dayalı engellerin sönümleyici bir etkiye sahip olduğu söylenmiştir.

Cam tavan teorisi yaygın olarak kurumsal işyerlerinde cinsiyetçilik veya ırkçılığa dayalı uygulanan ayrımcılığı ifade etmektedir (Babiç ve Hansez, 2021). Kavramın ilk defa 1986’da Wall Street Journal’da “devlet ve şirketlerde, eğitim kurumlarında veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda yüksek pozisyonlara gelmeyi arzulayan kadınların karşılaştıkları engeller” anlamıyla (Karcıoğlu ve Leblebici, 2014, s.4; Hymowitz ve Schellhardt, 1986), ABD’de ise kadınların ve azınlıkların dezavantajlı konumlarını ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir (Derin, 2020, s.140). Cam Tavan Komisyonu, ABD’de yayınladığı raporda kavramı kadınların ve azınlıkların niteliklerinin göz ardı edilerek yükselmelerinin engellenmesi olarak tanımlamıştır (Glass Ceiling Commission, 1995, s.4’ten aktaran Utma, 2019, s.49). Cam tavan metaforu iş yaşamında yükselmek isteyen kadınların ya da azınlık grupların ayrımcılık yaşamamasını ve bu nedenle yetkin olsalar bile görünmez engellerle karşılaşmalarını ifade etmektedir. Kadınlar için engeller hem aşılabilir hem de örtülü bir şekildedir. Bu durum kadınların profesyonel yaşamda kendilerine fırsat verilmemesi ve potansiyellerinin kullanılmaması anlamına gelir. Cam tavan sendromu belirli bir ülkeye ait olmadığı gibi farklı sektörlerde de ırk, cinsiyet ve etnisite özelliklerinden hareketle ortaya çıkabilir (Yıldız vd., 2018, s.100). Siyaset alanı kadınların görünmez engellerle karşılaştıkları alanlardan bir tanesidir.

Cam tavan resmi olmayan ancak kültürel değerler, psikolojik süreçler ve tanımlamakta güçlük çekilen etkenlerin olduğu ve muğlak engellerin yaratıldığı bir ayrımcılığı ima eder. Özellikle siyasi alandaki erkek egemen yapının bu kavramla olan ilişkisini tartışmak gerekir. Türkiye’deki siyasi katılım, politika üretme gibi süreçlerde kadınların etkin rol oynayamaması, çok daha az sorumluluk gerektiren görevlere itilmesi ve yükselmelerinin önündeki kültürel engeller, siyasette kadınların yaşadığı cam tavan sendromuna gönderme yapar. Kadınların cinsiyetçi roller içerisinde hapsedilmesi, geleneksel rollerin dışına çıkmalarındaki kısıtlamalar, hem onların bu alana ilgi göstermelerini hem de etkin bir konuma ulaşmalarını engellemektedir. Schultz, cam tavan engellerine çocuk bakımı, ev sorumlulukları, rol beklentileri, erkek egemen iş hayatı ve eşin destek olmaması gibi nedenleri eklemiştir (Schultz, 1998). Kadınların aile yaşamındaki sorumlulukları, atfedilen geleneksel roller, siyasetin erkek işi olduğuna ilişkin ön

yargılar ve erkeklerin kadınlara göre siyasi alanda çok daha etkin olması, onların bu alanda kendilerini var etmelerinin önünde görünmez engeller yaratmaktadır. Dolayısıyla cam tavan sendromu kavramı, kadınların siyasetteki konumlarını açıklamak için uygun bir perspektif sağlamaktadır.

5. Kadınların Yetersiz Temsili ve Cam Tavan Sendromu

Kadınların yetersiz temsil edilmelerinin nedenleri toplumsal ve kültürel yapı, eğitim sorunu, ekonomik bağımsızlık, siyasi partilerden kaynaklanan sorunlar, kadınların siyasete olan ilgisizliği olarak sınıflandırılmıştır (Yaylı ve Eroğlu, 2015, s.519-520). Ayrıca kadınların erkek egemen kültür içerisinde benimsemiş oldukları roller ve kendilerine olan güven eksiklikleri yine eksik temsil edilmelerindeki nedenlerdendir. Erkekler parasal karşılığı olan işlerde bulunurken kadınlar hane içindeki parasal karşılığı olmayan işlerde yer almaktadır. Kadınların çocuk doğurma, yetiştirme ve ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu toplum tarafından kabul edilmiş roller, biyolojik zorunluluğa işaret eden toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlanmaktadır (Sancar, 2013, s.175-176). Cinsiyet rollerinin kadınları siyasi alanda sembolik bir konuma ittiği, etkin bir katılımı zorlaştırdığı ve bu nedenle kadınların görünmez engellerini yeniden ürettiği söylenebilir. Bu durumda cam tavan kavramı, daha önce de sözü edilen temsil sorunlarını ve kadınların önündeki görünmez engelleri açıklamaktadır.

Sosyal sermayenin kadın siyasetçilerde, erkeklerde olduğu kadar devamlı, etkili ve aktif olmaması yine kadınları ikincil plana atmaktadır. Kültürel özellikler, kadınlara verilen sosyal roller ve beklentiler bu sınırlılığa neden olan etkenlerdir. Siyaset kadınlar için kadın kolları gibi yine cinsiyetçi rollerin yeniden üretildiği alanlara doğru uzanmaktadır (Yaraman, 2015, s.30-35). Dolayısıyla iktidar yeteneği erkekler için kabul edilen bir özellik olmasından dolayı cinsiyet farkları siyasette belirleyici ve sınırlandırıcı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu durum cam tavan sendromuyla ilişkilendirilebilecek sınırlılıkları düşündürmektedir. Kültürel etkenler kadınların siyasi alanda yükselmelerini, söz sahibi olmalarını, bu alanda mesleki donanım kazanma isteklerini ve etkinliklerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla görünmez engellere kültürel özellikler içerisinde kabul edebileceğimiz cinsiyet rolleri eklenebilir.

Kadınların siyasete katılımının artırılması temsil gücüyle ilgili eksiklerin giderilmesi bakımından önemlidir. Yerel siyasetin eşitlikçi ve demokratik bir yapıya kavuşması için siyasette kadınların aktif olması gerekmektedir. Sadece kadın kollarında ya da sivil örgütlenmelerde değil, yerel ve merkezi siyasette karar alma mekanizmalarında da söz sahibi olmaları beklenir. Ancak kadınların yerel siyasette, özellikle seçim zamanlarında aktif oldukları

ve düzensiz olarak gönüllü işlerde siyasete dahil oldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra kadınların siyasete olan ilgilerinin eğitim seviyesi arttığında yükseldiği bilinmektedir (Aydemir ve Aydemir, 2011, s.13). Eğitim ve cinsiyet eşitliği bu anlamda siyasete çeken ve siyasetteki katılımı nitelikli hale getiren konular olarak değerlendirilebilir. Ancak bu iki mesele yine de eril siyasetteki sınırlılıkların giderilmesi için yeterli değildir. Bir araştırma (Jalalzai, 2008) cinsiyet eşitliğinin cam tavanı kırmak için yeterli olmadığını göstermektedir. Kadınların yetkilerinin nispeten az ya da kısıtlı olduğu durumlarda yönetici olma ihtimalleri daha fazladır. Dolayısıyla kadınlara fazla yetki sahibi olacakları görevler verilmemektedir. Bu durum kadınların önemli sorumluluklar almalarının ve kritik görevler üstlenmelerinin önündeki engellerdendir. Siyasetin erkeklerin kontrolünde ve kadınların misafir olarak buldukları bir alan olması, kadınların yönetici makama erişimini etkilediği açıkça görülmektedir.

Gönüllü işlerin yapıldığı yerlerden biri olan kadın kolları genellikle piknik gibi faaliyetler yapmakta ve evleri gezerek parti propagandası yürütmektedirler. Kadın kollarında verilen görev ve yükümlülükler yine geleneksel kadınlık rollerini yeniden üretmektedir. Ayrıca daha çok seçim zamanları çeşitli görevler alan kadınlar bunları karşılıksız, gönüllü olarak yapmaktadırlar. Yine partilerdeki kadınlar da siyasi güçlenme politikaları hakkında yeterli bilgi sahibi olmamalarının yanı sıra eksikliklerini gidermeye yönelik yeterli çabayı gösterememektedirler (Gökçimen, 2008, s.45). Bu yapıda olan bir sistemin içinde yer alan kadınların, siyasi alanda güç ve etki sahibi olması pek beklenmemektedir. Kadın kolları, kadınların siyasette üst kademelere yükselme ve temsilci olabilmelerine katkı sağlayamamıştır (Pınarcıoğlu, 2017, s.17). Dolayısıyla kadın kolları gibi siyasi örgütlenmelerde kadınların etki sahibi olacağı pek mümkün gözükmemektedir. Sadece kadınlara yönelik kısıtlı bir alanın açılmış olmasının yanı sıra kadınlar da bu örgütlenmelerde kendilerine verilen geleneksel rolleri kabul etmişlerdir.

Toplumsal beklentiler ve geleneksel roller kadınları dolaylı olarak sınırlamakta ve onların sosyal hayatta olduğu gibi siyasete katılımlarını da olumsuz etkilemektedir. Kadınların öncelikle ev içindeki sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Annelik, eş olmak gibi görevleri kadının mesleki başarısını ikincil plana atmasına, çoğu zaman fedakârlık yapmak durumunda kalmasına neden olmaktadır (Çakır, 2019, s.239). Cinsiyetçi iş bölümü kadınların yaşam deneyimlerini aile ve yakın çevre ile sınırlandırmaktadır. Ayrıca toplumda yer edinmiş bu düşünce karşısında kadınlar savunmasız bırakılmaktadır (Üşür, 2000, s.204). Ayrımcılığın hem kadınlar hem erkekler tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi kadınların var olan

konumlarını geliştirme ve toplumsal hayatı değiştirme noktasında pasif ve edilgen kalmalarına neden olmaktadır.

Androsentrizm, yani sosyal çevre erkeklerin tekelinde ve eril yapıdadır. Siyasette erkekler sosyal sermaye bakımından zengin olduklarından dolayı çeşitli araçsal kaynaklara ulaşma bakımından ihtiyaçları olan ilişki ağlarına sahiplerdir. Kadınlar sosyal sermaye bakımından zayıf olduklarından ve siyasal sermayeyi ilişki ağlarına dönüştüremediklerinden dolayı siyaset erkeklerin egemen olduğu bir alana dönüşmektedir (Çakır 2019, s.319). Ayrıca sadece sosyal ağlar değil ekonomik yetersizlikler de siyasete ulaşmanın önündeki engellerdendir. Ekonomik olarak yaşanan zorluklardan biri başvuru sürecinde başvuru ücreti istenmesidir. Kadınların genellikle maddi kaynaklardan faydalanmalarına izin verilmemektedir. Buna yönelik pozitif ayrımcı anlayışla her türlü ayrımcılığın yaşanmaması için CEDAW sözleşmesi imzalanmıştır. Başvuru ücretinin kaldırılması durumunda kadınların adaylığa daha fazla yöneleceği düşünülmektedir ancak partiler bu konuya sıcak bakmamışlardır (Tali, 2019, s.137). Kadın yoksulluğu, gelirin olmaması, ekonomik olarak başka birine bağımlı olması ise katılımı engelleyen unsurlardır.

Siyasal kültürde siyasetin erkek işi olarak görülmesi ve erkek egemen söylemin baskın olması kadınların siyasete olan yaklaşımlarını etkilediği gibi siyasi alanda varlıklarını da sorunlu hale getirmektedir. Parti organizasyonlarını genellikle erkekler yaptıkları için kadınları kolaylıkla dışlayabilme ve işlerini zorlaştırabilme iktidarına sahiplerdir. Mecliste kararlar tepeden alınarak kadınlara tebliğ edilir ve genellikle tüzük kadınlardan saklanır. Ayrıca kadın meseleleri kadınlara bırakılır, kaynak ve bilgi gizlenir, dolayısıyla dışarıya kadınların hiçbir işten anlamadığı ve bu işi yapamadığı yönünde bir izlenim verilir (Çakır, 2019, s.278-279). İktidar ve yönetme gibi kavramlar erkek bakış açısı ve değerleriyle belirlendiğinden kadınların siyasette karar alma süreçlerinde dışarda kalmaları yahut ikincil plana itilmeleri söz konusudur (Yaraman, 1999, s.25).

Kadınlar, erkeklerin yerini aldıkları yönünde çeşitli imalarla karşılaşmaktadırlar. Giyimlerine, söylediklerine ve hareketlerine dikkat etmeleri gerektiği ve onların sonradan geldikleri sıklıkla hatırlatılmaktadır. Sayılarının az olması nedeniyle azınlık konumunda kaldıkları ve kural koyamadıkları bilinmektedir. Bu durum hem sayıca az olmalarının bir sonucudur hem de üzerlerinde kurulan bir tahakküm ilişkisi olduğunu göstermektedir. İzleme ve gözetlemenin kadınlar üzerinde baskı yarattığı söylenebilir. Ayrıca kadınların parti vizyonunu göstermek bakımından simgesel bir değeri olduğundan, partinin ideolojisine uyan görünüme sahip kadınların adaylığını kabul etmeye yöneliktir (Çakır, 2019, s.360). Görünüş itibariyle bir

vizyonu yansıtmaya rolünü üstlendikleri gibi sürekli izlenen ve takip edilen kişiler olmaları yine onları edilgen bir konuma itmektedir. Dolayısıyla mesleki katkıları, fikirleri ve konuşmalarından ziyade fiziksel varlıkları ve görünüşleri daha önemli görülmektedir. Bu durum kadın temsiliyi sembolik hale getirmektedir.

Siyasetin erkekler tarafından şekillendirilen bir alan olması ve kadınların güçlendirilmesi için herhangi bir politika üretilme amacıyla kullanılmaması yine kadını dezavantajlı bir konuma itmektedir. Ayrıca kadınların siyasi partilerdeki ve kamusal alandaki varlığı simgesellik olarak görüldüğünden kadınlar pasif kalmaktadır (Orhan vd., 2018, s.23). Ancak bu pasiflik kadınlar tarafından yeniden üretilmektedir. Kadın haklarına yönelik taleplerin siyasette güçlü bir dille ifade edilememesi ve etkililiğin zayıf oluşu bu dezavantajlı konumu pekiştirmektedir.

Parlamentodaki kadınlara “mecliste konuşan kadınlar sevilmez” denilerek konuşmalarına engel olmak istenmiş, çoğu zaman kadınların konuşmaları dinlenmemiş ve bu tür baskılar nedeniyle kadın vekiller zamanla sessizleşmişlerdir (Çakır, 2019, s.374). Dolayısıyla mevcut kültür ve kadınların siyasette istenmemeleri onların etkinliğine ve tecrübelerine olumsuz etki etmiştir.

Türk siyasi kültürünün evrensel değerlerden çok geleneksel değerleri benimsemiş, çatışmacı bir yapısı vardır. İlder Turan, Türkiye’deki siyasi kültürü farklılaşmalara ve çeşitliliğe kapalı, genelin dışındaki görüşleri reddeden ve toplumsallığı ön plana koyan ve toplumsal yaşamda sınırları belli olmayan bir yapı olarak tanımlamıştır. Toplumun örgütlü bir şekilde yönetime katılmasına izin vermeyen, seçkin bir anlayış siyasetin demokratikleşmesinde en önemli sorunlar olarak görülmektedir (Yavaşgel, 2014, s.25-26). Erkeklerin egemen olduğu bir yapı içerisinde ise siyaset yapabilmek için kadınların çok daha iyi donanıma sahip olması gerekmektedir. Meclisteki bütün erkeklerin üniversite mezunu olmadıkları ancak sevildiklerinde bu durumun sorun teşkil etmediği, kadınlara ise böyle bir bakış açısının olmadığı bilinmektedir (Pınarcıoğlu, 2017, s.20). Bu durum siyasette kadınların dezavantajlı erkeklerin ise ayrıcalıklı konumda olduklarını açıkça göstermektedir.

Cam tavan engelleri, erkek yöneticiler tarafından konulan engeller, kadın yöneticiler tarafından konulan engeller, kişinin kendi kendine koyduğu engeller, bireysel faktörler, örgütsel faktörler, toplumsal faktörler olarak çeşitli boyutlara sahiptir (Utma, 2019, s.50-51). Cam tavan temelde bir önyargıyı barındırmakta ve kadın olmak bakımından bir ayrımcılığı ifade etmektedir. Söz konusu olumsuzlukların motivasyon kaybına, örgütsel bağlılıkta azalmaya ve sessizleşmeye neden olduğu bilinmektedir (İpçioğlu vd., 2018, s.689).

Siyasette geleneksel rollere, ekonomik yetersizliklere, ön yargılara, erkek egemen siyasete dayanan engellere kadınların özgüven eksikliği ve sembolik değere sahip olmaları da eklendiğinde kadınların siyasi temsilinin önünde bir cam tavan oluştuğu açıkça görülmektedir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009). Kendilerini cam tavan yaratan engelleri aşma çabasından alıkoyan çoğunlukla, yine kendilerini geleneksel roller çerçevesinde değerlendirmeleri ve baskı karşısında suskunlaşmayı tercih etmeleridir. Cam tavanı yaratan yalnızca erkeğin egemen ve karar verici olduğu siyaset değil, kadınların da bu alan içerisinde sıkışıp kalarak ileri adım atmaktan çekinmeleri ve var olan engelleri fark etmemeleridir. Dolayısıyla bu engeller kadınlar tarafından yeniden üretilmektedir.

Sonuç

Siyasette demokratik bir ortamdan bahsedebilmek için kadınların da siyasete katılımının mümkün olması gerekmektedir. Bu bağlamda kadın ve erkeklere eşit fırsatların verilmesi önemlidir. Maddi kaynakların paylaşımında yaşanan eşitsizlikler, siyasi arenada bilgi ve tecrübe paylaşımının kısıtlı olması, erkeklerin kontrol sahibi olmaları, kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, sınırlı fırsatlar ve geçici görevler kadınların siyasetteki etkinliğinin önüne geçen engellerdir. Ayrıca bu engellerin giderilmesine yönelik uygulanan kota, niceliksel olarak mecliste kadınların varlığına katkı sağlamış olsa da arka planda onların etkinliğini artırmaya yönelik katkısı oldukça az gibi görünmektedir. Dolayısıyla kota uygulamasıyla kadınlara ayrıcalık verilse de söz konusu manevi zorluklar kadınların önündeki cam tavanı kırmalarını zorlaştırmaktadır.

Türk siyasetindeki kültürel etkenlere, partilerdeki kadın erkek sayılarına, kadınların siyasetteki tecrübelerine ve rollerine, mecliste erkeklerin kadınlara yönelik yaklaşımlarına, niceliksel verilere bakıldığında kadınların politik alanda güçlü bir temsil kabiliyeti kazanmalarının ve yetki sahibi olmalarının önünde birçok engel olduğu görülmektedir. Cam tavan sendromu kavramı, siyasetteki bu mevcut durumu açıklamaktadır. Siyasette kadın temsilinin kota uygulaması gibi iyileştirmelerle belli bir noktaya kadar gelebildiği, ancak konu etkili siyaset yapmaya, önemli görevler almaya ve söz sahibi olmaya geldiğinde gizli birçok engelle karşılaştıkları görülmektedir. Bunun gibi birçok engel kadınların siyasette yukarı doğru hareketliliğinin önündeki bir tıkanmaya yol açmaktadır. Bu durum cinsiyet eşitsizliğinin politik alandaki bir yansımasıdır.

“Erkek alanı” olarak tanımlanan siyasi alanda erkekler, avantajlı konumlarını sürdürerek, yarattıkları cinsiyetçi iktidar alanı içerisinde kadınları tahakküm altına almışlardır. Ayrıca

siyasette kadın ve erkeğe yönelik eşitsizlikler ve geleneksel rollerin görünmez engeller oluşturduğu yerel yönetimlerde de açıkça görülmektedir. Kadına verilen roller yine geleneksel roller bağlamında paylaştırılmıştır. Bazı durumlarda mücadele edilse de aşılması zor olan bu cinsiyetçi engeller bazı durumlarda kadınlar tarafından yeniden üretilmektedir. Kadınların cinsiyetçi rolleri benimseyerek siyasi alandan uzak durmaları, yine onların bu eşitsiz rekabete katılımlarını engelleyen faktörlerden biri olarak söylenebilir.

Siyasi kültürün kadınların katılımını niteliksiz ve etkisiz konuma getiren bir cam tavan yaratması kadın temsilini sorunlu bir hale getirmektedir. Cam tavandan kurtulmanın en önemli ve etkili yolu siyasi kültürün kadınları da kapsayan bir uygulama alanı oluşturabilmesi, en önemlisi kadınların özgüvenle hareket etmesinden ve özgün katkılar sağlayabileceklerine inanmalarından geçmektedir (Koyuncu Lorasdağı ve Sumbas, 2015). Özgüven yalnızca kadının kendine inanması değil aynı zamanda iyi bir eğitim ve donanıma sahip olması anlamına da gelmektedir. Ayrıca sosyal ilişkiler ağını geliştirmek, iletişim yönünü güçlendirmek, siyaset konusunda yeterli donanıma sahip olmak hem saygınlık kazanmak hem de cam tavanın kırılması açısından önemlidir. Ancak genel toplumsal ön yargılar kadınların kendilerine olan inançlarını zayıflattığı gibi konumlarını iyileştirmeye yönelik girişimleri de engellemektedir. Dolayısıyla kadınların iş yaşamında, sosyal alanda, yöneticilikte yapamayacaklarına inandırıldıkları görünmez tavanları aşmaları, bu sınırlılıkları fark etmeleri ve kendi potansiyellerini keşfetmeye cesaret etmeleri gerekmektedir.

Kadınların siyasi katılımını teşvik edecek stratejiler ve uygulamalar geliştirmek, cam tavanı ortadan kaldırmaya yönelik bir başka öneri olabilir. Öncelikle siyasi alanda konum sahibi olan kadınların etkinliğini artırmaya yönelik stratejiler, sonraki süreçte ise siyasete ilgi duyan ancak katılımın önünde engeller bulunan bireylerin sınırlılıklarını keşfederek sorunları ortadan kaldırmakla sağlanabilir. Diğer taraftan yerel düzeyde kadınların meclis ve parti üyeliklerine teşvik edilmesi, bununla ilgili maddi ve manevi sınırlılıkların giderilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kadın kolları gibi oluşumlara daha fazla maddi katkı sağlanması, kadınların siyasi bilgi birikimini arttırmak amacıyla eğitimler verilmesi, cinsiyetçi yaklaşımlara yönelik farkındalık kazandırılması onların siyasete katılımlarını teşvik eden bir başlangıç noktası olarak düşünülebilir.

Kaynakça

Aydemir, D., Aydemir, E. (2011). “Türk Siyasetinde Kadın: Çok Oluyoruz!”, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi.

- Aydın, M. (2015) Siyaset Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap, 4. Baskı.
- Babic, A., Hansez, I. (2021). “The Glass Ceiling for Women Managers: Antecedents and Consequences for Work-Family Interface and Well-Being at Work”. *Front. Psychol.* 12:618250. doi: 10.3389/fpsyg.2021.618250
- Belli, A. (2015). “Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Yerel Demokrasi”, *Yasama Dergisi*, s:31, 65-88.
- Bingöl, O. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’deki Kadınlık”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 108-114.
- Bottomore, T. (1987). *Siyaset sosyolojisi*, Ankara: Teori Yayınları.
- Çağlar, N. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2019). *Erkek Kulübünde Siyaset*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*, Ankara: Kadim Yayınları
- Derin, N. (2020). “Dünyadan ve Türkiye’den Örneklerle Cam Tavan Sendromu”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 137-154
- Erzen, M. Ü. (2019). “Siyasette Cinsiyet Eşitsizliği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar*, (8), 21-32.
- Geys, B., & Sørensen, R. J. (2019). The impact of women above the political glass ceiling: Evidence from a Norwegian executive gender quota reform. *Electoral Studies*, 60, 102050.
- Gökçimen, S. (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, s:10, 1-59.
- Güldü, Ö. Ersoy Kart, M. (2009). “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 97-116.
- Hymowitz, C. ve Schellhardt, T. D. (1986). “The Glass Ceiling: Why Women Can’t Seem to Break the Invisible Barrier that Blocks Them from the Top Jobs”. *The Wall Street Journal*, 24(1), 1573- 1592.

- IDEA (2009). Cinsiyet Kotaları Veritabanı, <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/quotas> adresinden 23.12.2022 tarihinde erişildi.
- İpçioğlu, İ., Eğilmez, Ö., Şen, H. (2018). “Cam Tavan Sendromu: İnsan Kaynakları Yöneticileri Bağlamında Bir Araştırma”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c:10, s:25, 686-709.
- İSTANPOL (2021) Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı: Siyasal Hayatta Karşılaşılan Engeller ve Deneyimler, Araştırma Raporu
- Jalalzai, F. (2008). Women rule: Shattering the executive glass ceiling. *Politics & Gender*, 4(2), 205-231.
- Karcıoğlu, F., Lelebici, Y. (2014). “Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: “Cam Tavan Sendromu” Üzerine Bir Uygulama”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28(4), 1-20.
- Konan, B. (2011). “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, AUHFD, 60(1), 157-174.
- KONDA (2011) Siyasette Kadın Temsili Araştırması, KONDA Araştırma ve Danışmanlık
- Koyuncu Lorasdağı, B., Sumbas, A. (2015). “Türkiye’de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 24(2), 1-26.
- O'Brien, D.Z., Rickne, J., 2016. Gender quotas and women's political leadership. *Am. Pol. Sci. Rev.* 110(1), 112-126.
- Orhan, G., Palaz, S., Altan, E. (2018). “Yerel Siyasette Kadınların Aktif Katılımının Koşulları: Kadın Muhtarlar Akademisi Katılımcıları Çalışması”, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, c:1, s:1, 16-39.
- Oruç, T. & Bayrakçı, E. (2018). Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın Aktörler . *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 7 (2) , 463-480
- Özdemir, N. (2014). “Türk Kadınına Milletvekili seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, *Journal of History Studies*, 6(5), 177-191.
- Palmer, B., & Simon, D. (2001). The political glass ceiling: Gender, strategy, and incumbency in US House elections, 1978-1998. *Women & Politics*, 23(1-2), 59-78.

- Pınarcıoğlu, N. Ş., (2017). “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, c:7, s:1, 12-24.
- Reynolds, A. (1999). Women in the legislatures and executives of the world: Knocking at the highest glass ceiling. *World Politics*, 51(4), 547-572.
- Sancar, S. (2013). Erkeklik İmkânsız İktidar, Metis Yayıncılık: İstanbul.
- Sancar, S. (2018). Siyasal Kararlara Katılımda Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması, Ankara: CEİD Yayınları.
- Samar, K. (2018). Siyasi Parti Listelerinde Kadının Payı, <https://tr.euronews.com/2018/06/06/siyasi-parti-listelerinde-kad-n-n-pay-ne-kadar-kadin-aday> (29.12.2022 tarihinde erişildi).
- Scott, J. W. (2010). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, (Çev. Demirler, D., Dinçer, F.), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (12), 112-138.
- Schultz, R. J. (1998). “Managerial Perceptions of Glass Ceiling Barriers”, Doctoral Thesis, LaVerne University, California.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c:12, s:1, 13-36.
- Şahin, Z. (2022). Türkiye’de Parlamentoda Kadının (Eksik) Temsili: Milletvekili Genel Seçimleri Özelinde Demografik Bir İnceleme, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, 105-131.
- Tali, R. (2019). Kadınların Yerel Siyasi Temsil Süreçleri, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Terkan, S. (2010). Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği), 6(2), 115-136.
- TUIK (2022). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
- UN Women, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications> (Erişim Tarihi: 29.12.2022)
- UN Women (2023) <https://turkiye.un.org/sites/default/files/2023-03/Siyasette%20Kad%C4%B1nlar%202023%20-%20Harita.pdf> (Erişim Tarihi: 24.09.2023).

- Utma, S. (2019). Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, c:11, s:1, 44-58.
- Üste, R. B. (2017). Yerel Seçimlerin Cinsiyeti: Seçimler ve Kadın Temsili, İşletme Fakültesi Dergisi, c:18, s:1, 101-131.
- Veri Kaynağı (2023). Bir Seçimin Hikayesi: 2023 Genel Seçimi, <https://www.verikaynagi.com/blog/bir-secimin-hikayesi-2023-genel-secimi/> (Erişim Tarihi: 22.10.2023).
- Yaraman, A. (1999). Bir Demokrasi Tartışması, Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yaraman, A. (2015). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset, 2.basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yavaşgel, E. (2014). Siyasal Modernleşme Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu, İstanbul: Derin Yayınları.
- Yaylı, H., Eroğlu, G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili, International Journal of Science Culture and Sport, s:3, 504-524.
- Yıldız, İ., Yıldız, H. N., Arslan, F. (2018). “A Case Study On Glass Ceiling Syndrome of Female Employees in the Information Technology Sector”, Ata İlet Dergisi, 16, 99-112.
- Yılmaz, C. (2020). Türkiye’de Kadınların Siyasete Katılımı, https://www.dogrulukpayi.com/Page/Detail/bulten/turkiye-de-kadinlarin-siyasete-katilimi?amp=1&gclid=CjwKCAiAkrWdBhBkEiwAZ9cdcDyQs6em21zn2dAColrm_UW9EaSAUpVphfAiPWCr9fuzQ7P2pZj8hBoCEoUQAvD_BwE (Erişim Tarihi: 29.12.2022).
- YSK (2023). 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri; Seçim İstatistikleri Bülteni. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023CBSecimIstatistik.pdf> (Erişim Tarihi 22.10.2023).
- Yüksel, M. (2021). Ak Parti ve Kadınların Siyasal Temsili, Akademik İncelemeler Dergisi, 16 (2), 99-118.

İstanbul Kadı Sicillerinde Şâyi Hissenin Rehin Akdine Konu Olması

The Inclusion of Shâyi Shares in Pledged Contracts in The Court Registers of Istanbul

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Ebrar ERSOY

ebrarersoy@gmail.com
0000-0002-6739-7087
Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Hukuku Anabilim
Dalı Yüksek Lisans
Öğrencisi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Ersoy, E. (2024). İstanbul Kadı Sicillerinde Şâyi Hissenin Rehin Akdine Konu Olması. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-44.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10725649>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 26.10.2023

Kabul Tarihi: 27.11.2023

Yayın Tarihi: 29.02.2024

İstanbul Kadı Sicillerinde Şâyi Hissenin Rehin Akdine Konu Olması

Öz

Rehin akdinin konusu olan merhun alacaklının alacağı için borçlu tarafından verilen maldır. Malın birden fazla malikinin bulunması halinde her bir malikin mal üzerindeki payı -şâyi hisse- kadı sicillerinde hisse-i şâyia terkihiyle ifade edilir. Râhinin hissedarı olduğu malı borç karşılığında mürtebine teslim etmesiyle şâyi hisse rehin akdine konu olur. Şâyi hissenin rehin akdine konu olması hususunda mezhepler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefî mezhebi, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinden farklı olarak şâyi hissenin rehin akdine konu olamayacağını savunmuştur. Bu çalışmada Hanefî mezhebinin esas alındığı Osmanlı Devleti'ne ait mahkeme kayıtları arasından İstanbul Kadı Sicillerinde şâyi hissenin rehin akdine konu olup olmadığı incelenmiş, rehin akdinin mahiyeti, yapısı ve bulundurulması gereken şartların ele alındığı örnekler üzerinden açıklanmıştır. Böylelikle teori ile pratiğin birbirine ne derece uygun olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Kadı Sicilleri, Rehin Akdi, Merhun, Şâyi Hisse.

The Inclusion of Shāyi Shares in Pledged Contracts in The Court Registers of Istanbul

Abstract

The subject of the pledge contract is the property given by the debtor as collateral for the receivable of the merchant creditor. In cases where the property has more than one owner, each owner's share in the property -shāyi share- is referred to as share-i shāyia in the kadi registers. The shāyi share becomes the subject of the pledge contract when the pledgor delivers the property in which he is a shareholder to the muree in return for the debt. There is a difference of opinion among the sects on the subject of the shāyi share being subject to the pledge agreement. The Hanafî madhhab, unlike the Mâlikî, Shāfiî and Hanbalî madhhabs, has argued that the shāyi share cannot be the subject of a pledge contract. This study examines whether the shāyi share can be the subject of a pledge contract in the Istanbul Kadi Registers, which are among the court records of the Ottoman Empire based on the Hanafî madhhab, and explains the nature, structure and conditions of the pledge contract through examples. In this way, the extent to which theory and practice are compatible with each other has been tried to be revealed.

Keyword: Islamic Law, Court Registers, Pledged Contracts, Pledged Property, Shāyi Share.

Giriş

Osmanlı hukuk sisteminde kaynağını İslâm hukukundan alan şer'î hukuk ve devlet yöneticilerinin belirlediği örfî hukuk uygulanmıştır. Şer'î ve örfî hukuk, kaynağı itibarıyla birbirinden ayrı olsa da devlet politikasının İslâm şeriatı temellerine dayanması hasebiyle aynı çizgide yer almıştır (Ekinci, 2008, s. 99).

Genel anlamda İslâm şeriatına, özel olarak ise Hanefî mezhebine uygun işleyen Osmanlı hukukunda alınan kararlar, yapılan işlemler ve giderilen anlaşmazlıklar daha sonra kargaşaya yol açmaması ve haksız iddiaların önüne set çekilmesi amacıyla kayıt altına alınmıştır (Ekinci, 2008, s. 89). Devrin mahkeme ve noterlik işlemlerini kapsayan tasarrufları içeren kayıtlar; kadı sicilleri, şer'îye sicilleri ve mahkeme kayıtları gibi isimlerle anılan defterlerde toplanmıştır (Uğur, 2010, ss. 8-9).

Osmanlı dönemine ait kadı sicillerinden birisi de makalemizin temel kaynağı olan İstanbul Kadı Sicilleridir. Sosyal hayatın canlı olmasının etkisiyle İstanbul'a ait kadı sicillerinde mali işlemler hakkında çok sayıda hükmün varlığı saptanmıştır. İstanbul Kadı Sicillerindeki bu hükümler teorinin uygulamaya nasıl yansıdığını görmeye imkân sağlamaktadır. İstanbul Kadı Sicillerindeki malumatı esas aldığımız bu çalışmada konumuzla doğrudan alakalı 30 hüküm tespit edilmiştir. Çalışmamızda, ulaştığımız bu hükümleri incelemeye geçmeden önce meselenin daha iyi anlaşılması ve meramımızı daha açık bir biçimde ifade edebilme amacına matuf olarak rehin ve hisse-i şâyia hakkında birtakım açıklamalara yer verilmiştir.

Rehin akdi, ekonomik işlemlerin temelini oluşturan borç ilişkisinin varlığıyla mümkündür. Akit, borçtan doğan edimlerin aynı anda ifa edilememesi üzerine taraflardan alacaklının alacak hakkına güvence sağlanmasını amaçlamaktadır (Mergînânî, t.y., s. 4/412). Bahsi geçen saiklerle ortaya çıkan rehin akdinin mahiyeti ve şartları hususunda İslâm hukukçularının görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu ihtilaflardan birisi de hisse-i şâyianın (birden fazla kimsenin birlikte maliki olduğu maldaki her bir hisse) rehin akdine konu olması hakkındadır (Bilmen, 2016, s. 95). Görüş ayrılıklarının temelinde rehnin kabzedilmesinin gerekliliği konusundaki yaklaşım farklılığı yatmaktadır. Takdir edileceği üzere şâyî hisseli bir malın kabzedilebilirliği malın tek maliki olması durumundan farklıdır. Bu bağlamda makalemizde sadece rehin akdi ve konusu üzerinde durulmayacak ayrıca mülkiyetin söz konusu meseledeki tesiri ve ilgili bağlantıları da mümkün

olduğunca özlü bir şekilde ele alınacaktır. Bununla birlikte rehin akdinin unsurları, unsurların taşınması gereken şartlar ve benzeri konulara tüm ayrıntılarıyla değinmek makalenin boyutunu aşacak ve maksadı gölgede bırakacaktır. Bu sebeple biz sayılan hususlar üzerinde yeri geldikçe sadece sicillerde bahsi geçen hükümler çerçevesinde durmaya çalışacağız.

Literatürde kadı sicillerinin tarihi, iktisadi, sosyolojik ve dini açılardan ele alındığı birçok çalışma bulunmaktadır. Hem sayı bakımından çokluğu hem de konumuzla doğrudan irtibatı bulunmaması sebebiyle bunlar hakkında bilgi vermeyeceğiz. Yaptığımız araştırmada konumuzla doğrudan ilişkili olarak yalnızca Özen Tok'a ait *Kadı Sicillerine Göre Vadeli Alacakların Teminatında Rehin Uygulamaları: (Xvii. Yüzyıl Ortalarında Kayseri Örneği)* (Tok, 2014) isimli, rehin akdinin Osmanlı pratiğindeki yerini genel hatlarıyla göstermeyi amaçlayan çalışma olduğunu tespit ettik. Bizim çalışmamız ise konunun bu yönünü değil, Hanefî mezhebine göre şekillenen Osmanlı hukukunda teori-pratik uyumunu incelemeyi esas almaktadır. Bu özelliği ile makalemiz mezkur çalışmadan farklı bir açıdan rehin akdini ele almış olacak ve oldukça bakir olan bu sahaya mütevazı bir katkı sunacaktır.

1. Mülkiyet, Şâyi Hisse ve Rehin İlişkisi

Mülkiyet kavramı geç dönem İslâm hukukçuları tarafından milk kavramı yerine kullanılmıştır. Sözlükte “bir şeye hakim olma ve onu ele geçirme” anlamına gelen mülkiyet terim olarak “hukuki bir engel bulunmadığı sürece kişiye bir şeye tasarruf yetkisi veren ve başkalarının tasarrufunu engelleyen hakimiyet hakkı” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda yer alan hukuki engeller ehliyet arızaları olarak açıklanmaktadır (Akgündüz, 2018, s. 901).

Mülkiyet hakkı, konusunun bir şeyin fiziki varlığı olan ayn ve ondan istifade etme anlamındaki menfaatler olması cihetinden sınıflandırılmıştır. Klasik kaynaklarda bir malın ayn ve menfaatinin her ikisi üzerinde kurulan mülkiyet tam mülkiyet olarak isimlendirilmiştir. Tam mülkiyet sahibi kişinin mal üzerindeki tasarrufu; kullanma, semeresinden yararlanma, tüketme ve saklama şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Malın ayn mülkiyeti başkasına ait olmakla birlikte, kira ve âriyet işlemi olduğu gibi yalnızca menfaati üzerinde tesis edilen mülkiyet ise nâkıs diye adlandırılmıştır (Akgündüz, 2018, s. 899; Özdemir, 2018, ss. 135-137).

Rehin akdi neticesinde rehin verilen malın aynı veya menfaati üzerindeki haklar son dönem hukukçular tarafından sınırlı aynî hak kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak rehin akdi incelendiğinde rehin alan ve veren her iki taraf için aynı derecede hak ve mülkiyetten bahsetmenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Rehlin akdinin hükümleri gereği çoğunlukla malın sahibi konumundaki râhinin (rehin veren) rehin verdiği mal üzerindeki yetkisi menfaatlerinden yararlanma, tüketme, tasarrufta bulunma vb. cihetlerden kısıtlılığa uğramaktadır. Dolayısıyla râhinin rehin üzerindeki mülkiyeti aslında nâkıs mülkiyet kapsamına girmektedir. Rehlin alan tarafın akit kurulduktan sonra malın zilyedi olduğu doğrudur. Bununla birlikte bu zilyedlik vasfı mürtehin lehine mal üzerinde herhangi bir mülkiyet tesisini sağlayabilecek bir muhtevaya sahip değildir (Baktı, 2022, s. 50).

Bir ayn üzerinde kurulan mülkiyet tek kişiye ait olduğunda müstakil, aynın belirli olmayan bir kısmı üzerinde birden çok kişiye ait olan mülkiyet ise müşterek olarak isimlendirilmiştir (Birsin, 2016, s. 27-28). Modern kaynaklarda mülkiyet başlığı altında incelenen müşterek mülkiyet, klasik kaynaklarda ortaklıkları konu edinen şirket bahsinde *mülk şirketi* olarak yahut bir akde konu olması açısından *şüyû‘*, *şâyi (şâi‘) mal* ve *müşâ‘* isimleriyle yer almaktadır. Kişilerin sahip olduğu oranlar doğrultusunda malın tamamına yayılmış hisseleri üzerindeki tasarruf yetkisine müşterek mülkiyet denmektedir. Müşterek mülkiyete konu olan malda her bir paydaşın sahip olduğu paya ise *hisse-i şâyia* denir (Hacak, 2006, s. 151).

Mastar halindeki *şüyû‘* kelimesinin sözlükteki karşılığı yaymak ve dağıtmaktır. Şâyi hisse İslâm hukukunda sözlük anlamıyla bağlantılı olarak “müşterek bir malın her cüzüne sirayet eden ve her tarafını kapsayan pay” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tür paylar, ortak mülkiyetin mala yayılması sebebiyle ismi fail kalıbında gelerek *şâyi* ismini almıştır. Şüyû‘ mastarı ile aynı kökten türeyen işâ‘a kelimesinin ismi faili olan *müşâ‘* da şâyi hisse anlamında kullanılmıştır (Bilmen, 2016, s. 95; Erdoğan, 2013, s. 521). Şâyi hisseler bölünüp taksim edildiğinde son durumda paylar üzerinde kurulan mülkiyet tek kişiye ait olacak ve bu aşamadan sonra mezkur mal müşterek mülkiyetin konusu olmaktan çıkacaktır. Müstakil mülkiyetin kabzedilmesinde herhangi bir sorun bulunmamakla birlikte şâyi hisseli bir malın kabza konu olup olmayacağının tartışma konusu edilmesi ise gayet tabiidir.

Bir mala ait her bir şâyi hisse sahibinin kendi payı üzerinde tasarruf hakkına sahip olmasında herhangi bir tartışma söz konusu değildir. Bununla birlikte paydaşlar ortak oldukları malda her ne kadar ortak kararlar tasarrufta bulunabilmekteyse de her birinin diğerlerinin iznini almaksızın müşterek malı bir akde konu etme ve ondan istifade etme salahiyetleri kısıtlıdır. Hal böyle olmakla birlikte hissedarlara verilen kısıtlı yetkinin sınırları hususu da ihtilaf konusudur. Zira bu hususta Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerin paydaşlara tanıdığı kısıtlı yetkinin sınırlarıyla karşılaştırıldığında Hanefî mezhebinin hissedarlara tanıdığı kısıtlı yetkinin sınırlarının daha dar tutulduğu görülür (Hacak, 2006, s. 151).

Hanefî mezhebine göre maldan ayrılarak kendi başına var olamadığından şâyi hissenin teslimi ve kabzı mümkün değildir. Şâyi hisse sahibi, malının maliki olması sebebiyle hissesini paydaşların izni olmaksızın satabilmektedir. Ne var ki bu durumda paydaşların şufa hakkı¹ devreye girmekte ve hissedarlar bu hakkı kullanarak ilgili hisseye sahip olabilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu hak da Hanefîlerin dikkat çektikleri “şâyi hissenin teslim ve kabza konu olmaması” özelliği ile doğrudan ilgilidir. Zira mevcut malın her bir cüzünde tüm paydaşlar kendi hisseleri oranında hak sahibidir. Bu özellikteki bir malın hissedarlar tarafından kullanılması veya bir başkasına kullandırılması her daim diğer ortakların izin ve müsamahasını gözetmeyi gerektirir. Haliyle böylesi bir ortaklığın kurulması ve sürdürülmesi oldukça zor olmakla birlikte mevcut ortakların bu zorluğu mütemadiyen göğüslemesiyle mümkün olur. Dolayısıyla herhangi bir hissenin dışarıdan birine satılması durumunda mevcut ortakların her birinin satılan hisseye talip olma hakkı ve gerekli şartları yerine getirmeleri halinde de bu hisseye sahip olması yadırganmamalıdır.

Akde konu olan maldan mühâyee² ile istifade edilebildiği durumlarda ise mal artık bilinin olma özelliğine sahip olduğundan ayrıca tayine ihtiyaç duyulmaz (Kâsânî, 1986, s. 4/187). Tayin ve müstakil olarak teslimin gerekli olması sebebiyle Hanefî mezhebine göre şâyi hisseler kira ve rehin akitlerinin konusu olamaz (Kâsânî, 1986, s. 4/180,187, 6/139). Hibenin de kira ve rehin gibi değerlendirilmesinin yanı sıra hibe akdinde müşterek malın taksime elverişliliği önem arz eder. Mal üzerindeki hisseler bölünebilir olduğunda malın

¹ Şufa hakkı bir gayri menkulün satım ya da hibesi gerçekleşikten sonra satılan/hibe edilen kişiden maliyeti mukabilinde cebren temellük etmek anlamındadır (Erdoğan, 2013, s. 529).

² Paydaşların ortak oldukları maldan istifade etme usulüdür. Sırayla kullanmak ya da mekân üzerinde taksime giderek faydalanmak üzere iki şekilde gerçekleşir (Bilmen, 2016, s. 150; Erdoğan, 2013, s. 415).

akde konu olması hisse malikini taksime zorlayacağından taksim sebebiyle oluşacak masraflardan ötürü malikin zarara uğramasına sebep olur. Dolayısıyla şüyû'u izale edilebilen müşterek malın bu haliyle hibe edilmesi caiz değildir. Taksime elverişli olmayan malların hibesi ise caizdir (Kâsânî, 1986, s. 6/138). İmam Muhammed aynı özellikteki malların vakfı konusunda da bu görüştedir (Kâsânî, 1986, s. 6/220).

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinden oluşan cumhur ise şâyi hissenin kira, rehin, hibe ve vakıf akitlerine konu olmasını caiz kabul etmiştir (Buhûfî, t.y., s. 3/326, 4/243, 305; İbn Rüşd, 2004, ss. 12, 56, 114; Kâsânî, 1986, s. 4/187; Şîrâzî, t.y., s. 91). Bununla birlikte Hanbelî mezhebindeki diğer bir görüşe göre şâyi hisseli bir malın kira olarak verilmesi caiz değildir (Buhûfî, t.y., s. 3/565). Bu vasıftaki bir malın âriyet ve karz akitlerine konu olması hususunda ise herhangi bir ihtilaf varit değildir (Kâsânî, 1986, s. 6/83).

Mülkiyetin mahiyeti, rehin akdi üzerindeki mülkiyet, şâyi hisseye malik olmanın akitlere etkisi ve bu konudaki farklı yaklaşımlar özetle bu şekildedir. Ne var ki sicillerde yer alan örnekleri anlayabilmek/anlatabilmek için rehin akdinin yapısı üzerinde de bir nebze durmamız gerekir. Fakat oldukça tafsilatlı olduğundan burada rehin akdini sicillerle bağlantısı bakımından ele alacağız.

2. Rehin Akdinin Yapısı

Sözlükte alıkoyma, sabit olma ve ikame etme anlamlarına gelen rehlin (İbn Manzûr, 1414, ss. 188-190) terim anlamı da sözlük manasıyla irtibatlıdır. Rehlin “Bir malı kendisinden tamamen veya kısmen alınması mümkün olan mali bir hak karşılığında, hak sahibinin veya başkasının elinde rıza ile mahpus ve mevkuף kılmak” (Erdoğan, 2013, s. 477) şeklindeki tanımına bakıldığında bu bağlantı rahatlıkla görülmektedir. Tanımda yer alan rıza icap ve kabule denk düşmektedir. Bilindiği üzere Hanefî mezhebine göre akdin rüknü icap ve kabulden oluşan irade beyanıdır (Kâsânî, 1986, s. 6/135). Cumhur ise taraflar ve akdin konusunu da rükünlere dahil etmiştir (İbn Rüşd, 2004, s. 55; Remlî, 1984, s. 234; Zuhaylî, t.y., s. 6/4211). Bu doğrultuda rehlin sebebi olan borcun sahibi terminolojide râhin, borcun alacaklısı ve rehni alan kimse mürtehin, rehin olarak verilen mal merhun ve akdin kuruluş sebebi olan borç da merhun bih diye adlandırılmıştır (Akgündüz, 2018, s. 1016).

Rehin işlemi mürtehinin/alacaklıının borç olarak belirlenen meblağı râhine/borçluya, râhinin de malı mürtehine teslim etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Burada bahsedilen

teslim ile kaynaklarda kabz adıyla anılan ve “bir hukukî işleme dayalı olarak işlemin konusu olan malın hak sahibi tarafından teslim alınması” (Akgündüz, 2018, s. 638) anlamına gelen özel hukuki eylem kastedilmektedir. Kabzın varlığını koruması için Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre kesintiye uğramaması, merhunun akit boyunca fasılasız bir şekilde mürtehinin nezdinde bulunması gerekmektedir. Şâfiîlere göre ise kabzın sürekliliğinin bölünmesi akde zarar vermemektedir (İbn Kudâme, 1968, ss. 248-249; İbn Rüşd, 2004, s. 57; Serahsî, 1993, s. 79; Zuhaylî, t.y., s. 6/4242-4243).

Rehin akdi Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kabzla, Mâlikîlere göre îcap ve kabulle bağlayıcılık kazanmaktadır. Dolayısıyla üç mezhebe göre kabzdan önce râhin, merhun üzerinde tasarrufta bulunabilirken Mâlikîlere göre bulunamamaktadır. Akit bağlayıcı hale geldikten sonra taraflar birbirlerinin izniyle tasarrufta bulunma imkanına sahiptir. Bu durumda râhin merhunu mesela âriyet veya vedîa olarak verebilmektedir. Rehnin mürtehin nezdinde fasılasız bir şekilde bulunması gerektiğini öne süren Hanefî, Malikî ve Hanbelîler için de bu durum bir sorun teşkil etmez. Zira her iki akdin ortak özelliği bağlayıcı olmamalarıdır. Bu da istendiği takdirde derhal geri alınabilmesi anlamına geleceğinden rehnin kesintisiz bir şekilde mürtehinde bulunması kuralının ihlaline yol açmamaktadır (Ali Haydar Efendi, 2016a, s. 1224; Buhûtî, t.y., s. 3/356).

Satım akdinde olduğu gibi rehin akdinin rükünlerinin de taşınması gereken şartlar vardır. Bunlar, rehnin sebebi olan borcun ödenmemesi durumunda merhunun satılarak alacağın temin edilmesi sebebiyle satım akdinde yer alan şartlarla benzerlik göstermektedir (Kâsânî, 1986, s. 6/137). Mesela satım akdinde olduğu gibi rehin akdinde de taraflar ehliyet sahibi olmalı ve tarafların mal üzerinde işlem yapabilme yetkileri bulunmalıdır. Söz konusu yetkiler malın mülkiyetine sahip olma ve bir kimsenin vekili, velisi veya vasisi olmak suretiyle mal üzerinde tasarrufta bulunma şeklinde çeşitlenmektedir (Kâsânî, 1986, s. 6/135; Zuhaylî, t.y., s. 6/4212-4213). Mal üzerinde herhangi bir sorumluluk ve yetkisi bulunmayan kimselerin de o malı hukuki işlemlerde kullandığı durumlar bulunabilmektedir. Fuzuli olarak isimlendirilen (Ahmet Cevdet Paşa, 1887, md.112) bu kimsenin tasarrufunun geçerliliği mal sahibinin iznine bağlı olduğundan yaptığı akit mevkuftur (Ali Haydar Efendi, 2016b, s. 204).

Rehin akdinde râhinin de merhunun da birden çok olması mümkündür. Akitle râhin vasfını kazanan borçlular çok sayıda olduğunda merhunun tek akitle verilmesi şart koşulmuştur (Bilmen, 1992, s. 7/36; Kâsânî, 1986, s. 6/138-139). Merhunun sayısı birden

fazla olduğunda ise rehlin veriliş şekline göre iki durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi merhun olarak verilen her bir malın belirli bir meblağ karşılığında verilmesidir. Bu durumda bunlardan herhangi bir mala tekabül eden meblağ ödenerek o mal râhine iade edilebilir. İkinci durum ise belirlenen meblağın merhun olarak verilen malların tamamı karşılığında verilmesidir. Rehin akdi bu şekliyle kurulduğunda borcun tamamı ödenmeden mallardan herhangi biri râhine teslim edilmemektedir (Bilmen, 1992, s. 7/35-39; İbn Rüşd, 2004, s. 58).

Malın rehne konu edilmesi için birtakım şartları taşınması gerekir. Örneğin merhunun kıymetinin bulunması, diğer yandan Hanefilere göre biriktirilebilen türden ve ihrâz³ edilmiş olması da şarttır. Bununla birlikte, rehin akdinde ihraz edilen malın mülkiyetinin rehin verene ait olması şart koşulmamaktadır (Bilmen, 1992, s. 7/31; Kâsânî, 1986, s. 6/138). Rehlin taşınması gereken şartlar arasında onun akit esnasında mevcut, (Ali Haydar Efendi, 2016b, s. 291) taraflar nezdinde malum, (Ali Haydar Efendi, 2016b, s. 292, 2016a, s. 1131; Buhûfî, t.y., s. 3/327; İbn Kudâme, 1968, s. 261; Kâsânî, 1986, s. 6/137; Şîrâzî, t.y., s. 93) mütekavvim, teslim edilmesi mümkün (Ali Haydar Efendi, 2016a, s. 292) ve muayyen (belirli) (Ali Haydar Efendi, 2016b, s. 297) olması yer almaktadır. Mütekavvim olması ile Hanefiler şeriatın kullanımına izin verdiği malı kastetmektedir (Hacak, 2003, s. 462). Muayyenlik ise onu başka şeylerden ayırarak “parça” haline getirilmesini ifade eder (Erdoğan, 2013, s. 550). Zira bu şart doğrudan malın kabzedilebilir olmasıyla irtibatlıdır. Kabzın rehin akdine etkisinin mezheplere göre çeşitlilik arz ettiği doğrudur. Ne var ki rehin akdinde kabzın tesirini en aza indiren görüş sahipleri nezdinde dahi kabz akdin tamamlayıcı şartıdır. Haliyle rehin akdine konu olacak malın veya üzerindeki mülkiyetin sınırları çizilemediği takdirde mal muayyen olmayacak ve tabiatıyla da kabzedilemeyecektir (Bilmen, 1992, s. 7/10; İbn Rüşd, 2004, s. 57; Şîrâzî, t.y., s. 87).

Aynın muayyen olması ile kabzedilebilirliği arasındaki alaka sebebiyle şâyi malın merhun olması konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bilindiği üzere kabzettikten sonra alacağı ödenene kadar mürtehinin rehni zilyesinde tutabilme imkanına sahip olması gerekmektedir (Topal, 2013, s. 419). Ancak Hanefî alimlere göre maldaki şüyû‘, hisse sahibinin payı oranında müstakil mülkiyet sahibi olmasına engel teşkil etmektedir. Tecezziyi kabil olmamasından hareket eden Hanefiler nezdinde şâyi hisseli mallarda

³ Ihrâz “sahipsiz ve daha önce mülkiyet konusu olmamış bir malın bir şahıs tarafından mâlik olma kasdıyla korunan bir yere konmasına ve ele geçirilmesi” anlamına gelmektedir (Akgündüz, 2018, s. 572).

kabzın gerçekleşmesi, tabiatıyla da cevazı mümkün değildir (Ali Haydar Efendi, 2016a, ss. 1131, 1137; Bilmen, 1992, s. 7/12; Kâsânî, 1986, s. 6/138). Diğer üç mezhep alimlerine göre ise müşterek maldaki kabzın bölünmesi mümkün olduğundan şâyi hisseli malın rehni sahihtir (Bilmen, 1992, s. 7/16, 17, 19; Buhûfî, t.y., s. 3/326; İbn Rüşd, 2004, s. 56; Kâsânî, 1986, s. 6/138; Sahnûn, 1994, s. 132; Şirbînî, 1994, s. 46).

Râhinin zimmetinde borcun herhangi bir şekilde ortadan kalkmasıyla rehin akdi sona ermektedir. Rehin akdinin sona ermesi rehnin asıl sahibine geri dönmesi anlamına gelir ki bu terminolojide rehnin fekki şeklinde isimlendirilir. Genellikle rehnin fekki borcun ifası ya da vadesinin dolmasıyla gerçekleşmektedir (Bardakoğlu, 1995, s. 299). Râhin borcunu ödediğinde mürtehinin rehni iade etmesi gerekmekte ve rehin akdi son bulmaktadır (Bilmen, 1992, s. 7/34-35).

Mahiyeti itibarıyla rehin akdi olarak kurgulanmasa da bazı yönleri açısından rehin akdine benzeyen başka akitler de mevcuttur. Faizsiz kredi sağlamak amacıyla Hanefiler tarafından ortaya konmuş vefâ ve istiğlâl yoluyla satım şeklinde isimlendirilen, cevaz ve adem-i cevazı konusunda üzerinde tartışmalar bulunan akitleri buna örnek verebiliriz. Geri alım şartlı satım olan vefâ ve kiralama şartıyla süreli satımı ifade eden istiğlâl akitlerinin, (Bilmen, 2016, s. 41) akdin kuruluş amacının esas alınması gerektiğini söyleyenler nezdinde rehin akdi olarak değerlendirildiği ifade edilebilir. Fakat amacı göz ardı edilerek kurulumundaki teknik durumu dikkate alanlar nezdinde ise bu akitler birer bey' akdidir. Zira ilk değerlendirmede malın kredi temin etme amacıyla süreli bir şekilde teslimi söz konusu iken ikinci değerlendirme sahiplerine göre mebi' ve semenin yer aldığı bir satım akdinden bahsedilir. Her ikisine de benzemekle birlikte rehin ve satım akitlerinin, gereklerini tam olarak karşılayamadığı bu akitlerin yeni birer akit türü olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır (Ali Haydar Efendi, 2016b, s. 595; İbn Âbidîn, 1992, s. 5/84, 276, 277, 280; Özdemir, 2017, ss. 231-236). Satım ve rehin akdine benzemesine rağmen karşılıksız fazlalık sağlaması sebebiyle Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri vefâ ve istiğlâl akitlerini geçerli kabul etmemiştir (Zuhaylî, t.y., s. 7/5203).

3. İstanbul Kadı Sicillerinde Rehin Akdinin Konusu Olan Şâyi Hisse Örnekleri

Bu başlık altında İstanbul Kadı Sicillerindeki hükümler, daha önce detaylarından bahsedilen özelliklerle bağlantılı olarak ele alınacak; rehin akdinin kurulumu, merhunun özellikleri, merhunun kabzedilmesi, merhun üzerinde tasarrufta bulunma, rehin akdinin

sonra ermesi ve rehin akdine benzeyen akitlerden bey' bi'l-istiğlâl açısından hükümlerin değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bununla birlikte rehinle ilgili tüm hükümlerin değil çalışmanın odak noktası olan merhunun şâyi hisse olmasıyla alakalı olanlarının esas alındığına dikkat çekmek isteriz.

Bahsi geçtiği üzere Hanefî mezhebinin şâyi malın rehnini kabul etmediği, diğer mezheplerin ise kabul ettiği görülmektedir. İnceleyeceğimiz siciller malum olduğu üzere Hanefî hukuk sistemini mer'î hukukun icrasında benimsemiş olan Osmanlı hukuk sisteminin ürünüdür. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda konuyla ilgili sicillerde yer alan hükümlerde haklı olarak Hanefî mezhebinin yaklaşımının esas alınması beklenir. Ancak örneklerde görüleceği üzere beklentinin aksine şâyi hisselerin merhun olduğuna rastlanmaktadır. Rehin akdine dair Hanefilerce öne sürülen şartlar ve zikredilen hususlar dikkate alındığında Osmanlıda pratik ve teorinin her zaman insicam içinde bulunmadığını söyleyebiliriz. Kanaatimizce bu bir eksiklik olarak değil pratikteki ihtiyacın esas alınması, kamu menfaatinin öncelenmesi ve böylece hayatın akışına ket vurulmamasının amaçlanmasına matuf olarak değerlendirilmelidir.

Rehin akdinin yapısının anlatıldığı bölümde akdin kurulumunda tarafların veya merhunun birden fazla olmasının mümkün olduğundan bahsedilmiştir. Buna göre râhin birden çok olduğunda rehin akdi tek olmalıdır. Aksi takdirde her bir râhinin rehin verme işlemi için ayrı akit kurulduğunda aldıkları borcun ve rehin olarak verdikleri malın bölünmesi gerekecektir. İncelediğimiz sicillerde râhinin birden çok olması durumu, gayri müslimlerden Kostandı v. İstefan ve Yorgaki v. Anderya'nın Dimo v. İstefan'dan aldıkları toplam 2.600 kuruş borç için 120 hisselik bir bakkal dükkanının kendilerine ait 90 hissesini tek akitle rehin vermelerine dair tutulan kayıta yer almıştır. Buna göre iki kişi birlikte aldıkları borca karşılık şâyi hisselerini tek akitle rehin vermişlerdir. Yapılan rehin işlemi şu şekilde anlatılmaktadır:

...benim zimmîyân-ı şerîkân-ı mersûmân zimmetlerinde ... cem'an alacak hakkım olan iki bin altı yüz guruşun altı yüz guruşunu mukaddemâ ve iki bin guruşunu bu def'a bana edâ ve teslîm ben dahi yedlerinden tamamen ve kâmilan ahz ü kabz ve mukâbelesinde mersûmânın mâlları olup yedimde rehin olan ... bakkâl dükkânı derûnunda mevcûde beyne'l-huref gedik ta'bîr olunur âlât-ı lâzime-i ma'lûmeden yüz yirmi sehm i'tibâriyle doksan sehm hisse-i şâyi'alarını rehniyetden ba'de'l-fekk mâlikleri mersûmâna red ve teslîm ve

her birimiz âhar yedinden ahz ü kabz edip... (Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, s. 176)

Merhun birden fazla olduğunda her bir merhunun borcun bir kısmı için tayin edilmesi incelediğimiz hükümler arasında bulunmamaktadır. Ancak, merhunların bir bütün halinde toplam bir borca karşılık verilmesinden "*...karzı 'ş-şer'î mezbûr Arakil yedinden kâmil riyâlî elli guruş alıp zimmetimde lâzımı 'l-edâ ve vâcibü 'l-kazâ deynimdir dedikten sonra ... hisse-i şâyi'amı ve yine kazâ-i mezbûrede vâki' lede 'l-ahâlî ve 'l-cîrân ma'lûmü 'l-hudûd olan mülk menzilden hisse-i şâyi'amı meblağ-ı mezbûr için merkûm Kazir yedine rehin vaz' eyledim*" (Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, s. 176) ifadeleriyle bahsedilmiştir. Örnekte iki farklı şâyi hissenin alınan 50 kuruş borç karşılığında rehin verildiği anlatılmıştır. Sicilde rehne dair kayda geçen işlem akdin kuruluşudur. Dolayısıyla bir meblağ karşılığında tayin edilmemiş merhunların yalnızca borcun tamamının ödenerek iade edilmesinin uygulamaya nasıl yansıdığı görülememiştir.

İkinci başlıkta yer verildiği üzere rehin akdi Hanefilerin de içinde bulunduğu cumhura göre kabzla bağlayıcılık kazanmaktadır. Hanefilere göre kabzın kesintiye uğramaması akdin bağlayıcı şekilde devam etmesi açısından önemli görülmüştür. Akit bağlayıcı hale geldikten sonra hangi işlemin kabzı kesintiye uğratacağı mezhepler tarafından tartışılmıştır. Farklı hukuki işlemler için görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte mezheplerin ortak kabulü vedîa ve âriyet akitlerinin kabzı kesintiye uğratmadığı yönündedir. İncelediğimiz hükümlerden ikisinde (Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019a, ss. 104, 105) rehin akdi kurulduktan sonra şâyi hisse olan merhunun vedîa olarak, onunda (Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019c, ss. 273, 285, 296; Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, ss. 172, 250, 255, 268, 276, 280, 336) ise âriyet olarak râhine teslim edildiği tespit edilmiştir. Hükümlerden şâyi hisse olan merhunun rehin akdi kurulduktan sonra râhine vedîa olarak verilmesi şu şekilde aktarılmıştır:

...âlât-ı lâzıme-i ma'lûmenin yüz yirmi sehm i 'tibârıyla yedimde malım ve mülküm olan altmış sehm hisse-i şâyi'asını müvekkil-i mezbûrenin malından zikri âfî istidâne ve kabz edeceğim meblağ mukâbelesinde rehin vaz' ve vekîl-i mezbûra teslîm eylediğimde ol dahi yedimden ber-vech-i muharrer irtihân ve kabûl etdikden sonra... zikr olunan altmış sehm âlât-ı muharrere-i mezkûreyi vekîl-i mezbûr yine bana îdâ' ve teslîm, ben dahi yedinden istîd'â ve kabz etmemle ol vechile âlât-ı muharrere-i mezkûre hâlâ rehin olmak üzere

yedimde alâ-tarîkı'l-emâne mahfuzdur... (Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019a, s. 105)

Durumu anlatan gayri müslim Acı Marko'nun Ayşe Hatun'a iki sene vadeli 15.462,5 kuruş borcu oluşmuş, karşılığında ise 120 hisselik malın maliki olduğu 60 hissesini rehin vermiştir. Daha sonra Ayşe Hatun'dan şâyi hisse olan merhununu vedia olarak teslim almıştır. Örnekte bir şâyi hisse, sahih olarak kurulan rehin akdine konu olduktan sonra ikinci kez başka bir akde konu olmuştur. Yeni bir akitte yer almasıyla ilk akitteki kabzın sürekliliğini koruması, yeni akdin bağlayıcı olmayan vedîa akdi olmasıyla gerçekleşmiştir.

Şâyi hisse olan merhunun âriyet olarak verildiği örnekler, incelenen hükümler arasında dikkat çekici çokluğa sahiptir. Hükümlerden, gayri müslim Nikola v. Manol'un Hatice Hatun'a olan 2.000'i iki sene vadeli toplamda 2.600 kuruş alacağı borca karşılık 120 hisseli havyarıcı bakkal dükkanı gediğinden 5'ini rehin bırakması ve kabz gerçekleştikten sonra şâyi hisse olan merhununu âriyet olarak geri alması şu ifadelerle yer almıştır:

...yüz yirmi sehm i 'tibâriyle bâ-hüccet-i şer'ıye yedimde mâlüm ve mülküm olan beş sehm hisse-i şâyi'amı mezbûre Hadice Hatun'a zikri âtî bana ikrâz edeceği meblağ mukâbelesinde rehin vaz' ve vech-i lâyıkı üzere teslim eylediğimde ol dahi yedinden irtihân ve tesellüm ve kabz ü kabûl ettikten sonra yine bana i'âre ve teslim ben dahi âriyeten ba'de'l-kabz mezbûre Hadice mâlından bana iki bin guruş ikrâz ve teslim ben dahi yedinden iktirâz ve kabz ve umûruma sarfla istihlâk edip meblağ-ı merkûm ile semenleri işbu târih-i kitâbdan iki sene tamamına değin müeccel ve mev'ûd yine mezbûre Hadice Hatun'un mâlından ve yedinden iştirâ ve kabz eylediğim bir hilâlî sâ'at ve bir bolyenli semmûr kürk semenlerinden dahi altı yüz guruş ki cem'an iki bin altı yüz guruş zimmetimde mezbûre Hadice Hatun'a vâcibü'l-edâ deynim olup zikr olunan âlât-ı lâzîmenin ber-i'tibâr-ı mezkûr beş sehmi yedimde âriyetdir... (Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, s. 250)

Sicilden verdiğimiz örnekte de görüldüğü gibi şâyi hisse öncelikle merhun olmuş ve rehin akdi devam ederken aynı şâyi hisse râhin tarafından âriyet olarak teslim alınmıştır. Âriyet akdinin rehin akdini sona erdirmemesi, bağlayıcı olmaması sebebiyle ilk akitte oluşan kabzı kesintiye uğratmamasından kaynaklanmıştır. Tüm mezheplerin geçerli kabul ettiği

bu durum günlük hayatı kolaylaştırıcı bir uygulama olması dolayısıyla kayıtlarda sıklıkla yer almıştır.

İncelenen sicil kayıtlarında rehin verilen malın maliki olmamasına rağmen mal üzerinde işlem yapan kimselere dair örneklere rastlanmıştır. Bu örneklerden altısı (M. Âkif Aydın, Feridun M. Emecen, 2019, s. 245; Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019a, s. 105, 2019b, s. 237, 2019c, s. 273; Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, ss. 76, 276) vekalet, ikisi (Ayşe Seyyide Adıgüzel, Zeynep Trabzonlu, 2011, s. 160; Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019a, s. 298) ise fuzulinin tasarrufuna dairdir.

Akit için işlem yapan vekil "*...kabz edeceğim meblağ mukābelesinde rehin vaz' ve vekil-i mezbûra teslim eylediğimde ol dahi yedimden ber-vech-i muharrer irtihân ve kabûl etdikden sonra...*" (Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019a, s. 105) örneğinde vekili olduğu mürtehin yerine râhinden merhununu teslim almıştır. Görüldüğü üzere vekil, vekaletini üstlendiği kimseyle aynı tasarruf yetkisine sahiptir.

Fuzuli ise ilk aşamada herhangi bir yetkiye sahip değilken, yerine tasarrufta bulunduğu kimsenin izin vermesiyle yetki kazanmaktadır. İncelenen kayıtlarda ise fuzulinin akde konu ettiği malın sahibinin, fuzulinin tasarruflarını onaylamadığı ve bunun sonucunda yapılan işlemin iptal edildiği görülmüştür.

...ben hâlâ diyâr-ı âhardan geldiğimde vâkıf olduğumda mezbûrânın benim hissemde fuzûlî bey'lerini mücîz olmayup ol vechile mezbûrân el-Hâc Mehmed Usta ve İsmail Usta âlât-ı lâzime-i mezkûreden i'tibâr-ı merkûm üzere elli sehm hisse-i şâyi'amı bi-gayr-ı hakkın fuzûlî zabt etmeleriyle meblağ-ı mezbûr bin guruş deynimi müteveffâ-i mezbûra edâ ile fekk-i rehin etmek matlubum... (Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019a, s. 298)

Verilen örnekte Osman Usta 120 hisseli maldan malik olduğu 50 hissesini aynı malın hissedarlarından Yusuf Ustaya rehin vermiştir. Yusuf gâib olunca tek mirasçısı olan eşinin vekili 50'si rehin olan toplamda 60 şâyi hisseyi onun malı zannederek 4.500 kuruşa satmış. Osman bu durumu öğrendiğinde satıma izin vermemiştir. Bunun sonucunda satım geçersiz kabul edilmiş ve rehin akdinin fek edilerek şâyi malın sahibine iadesinin sağlanması talep edilmiştir.

Rehin akdinin sona ermesi sonucu merhunun râhine geri verilmesi fek adıyla anılır. İncelenen sicil kayıtlarının dokuzunda (Fikret Sarıcaoğlu, Mehmet Akman, 2019, s. 229;

M. Âkif Aydın, Feridun M. Emecen, 2019, s. 359; Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, 2019c, ss. 100, 364; Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019a, s. 298, 2019b, ss. 76, 176, 330; Mustafa Oğuz, Mehmet Akman, 2019, s. 437) bahsi geçen fek işlemi borcun ifası ve fuzulinin tasarrufuna mal sahibinin izin vermemesi hallerinde zikredilmiştir. Borcun ifası hususunda sicilde yer alan hükümlerden birisi şudur:

...mesfûr Pandeli zimmî ber-vech-i meşrûh cihet-i karzdan zimmetinde deyni olan meblağ-ı mezbûr iki bin guruşu bana edâ ve teslîm ben dahi yedinden ahz ü kabz ve istifâ-i hâk edip mukâbilinde zikr olunan firncalacı fırını derûnunda gedik ta'bîr olunur âlât-ı lâzime-i mezkûreden ber-i'tibâr-ı mezkûr yedimde rehin olan bir sehm hisse-i şâyi'asını rehniyetden fekk ve mesfûr Pandeli zimmîye redd ü teslîm eylediğimde ol dahi yedimden ahz ü kabz edip fîmâ-ba'd meblağ-ı mezbûr iki bin guruşdan mesfûr Pandeli zimmî zimmetinde bir akçe ve bir habbe hakkım ve âlât-ı lâzime-i mezkûrenin i'tibâr-ı merkûm üzere bir sehminde benim kat'a alâka ve medhalim kalmayup... (Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu, 2019b, s. 76)

Sicilden örneği verilen hükümde öncelikle Pandeli isimli borçlu Yorgi'ye olan borcunu ödemiş, ardından Yorgi elinde rehin olarak bulunan şâyi hisseyi Pandeli'ye iade etmiş ve rehin fek olmuştur.

Borçlunun borcunu ödememesi durumunda alacaklının rehnin fekkini mahkemeden talep ettiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayıta alacaklı mahkemeye başvurmuş ve borçlu, mahkeme tarafından borcunu ifa edip elinde rehin olarak bulundurduğu şâyi hisseyi iadeye zorlanmıştır. Bahsi geçen fek talebi sicilde "*... meblağ-ı mezkûr dokuz yüz guruşu bana edâ ile nısf-ı âlât-ı mezkûreyi fek ve tahlîse mezbûr el-Hâc Mustafa Alemdâr'a tenbîh olunmak muradımdır...*" (Fikret Sarıcaoğlu, Mehmet Akman, 2019, s. 229) ifadesiyle yer almıştır. Fuzulinin tasarrufu sonucunda rehnin fekki ise makalemizde daha önce bahsedilmiştir.

İncelenen sicillerdeki kayıtlardan bir tanesi (Salih Kahrıman, Sabri Atay, Fuat Recep, 2011, s. 273) rehin akdine benzeyen akit türlerinden bey' bi'l-istiğlâl hakkındadır. Kayıta geçtiği üzere gayri müslimlerden ölen Yorgo'nun iki kızına kalan mirası taksim edilmeden önce bir kızı vefat etmiş ve onun hissesi kardeşi ile eşine düşmüştür. Bu şekilde malda şâyi hisse oluşmuştur. Şâyi hissenin oluşumu "*... hâlik olan Yorgo v. Nika'nın*

verâseti sulbiye kebîre kızları Vasilaki ve Marina'ya münhasıra olup kable'l-kısme mezbûre Marina dahi hâlike olup verâseti li ebeveyn karındaşı mezbûre Vasilaki ile zevci Dimo v. Nikola nâm zimmîye münhasıra olduğu mütebeyyin ve dört sehme münkasime olan münâsahaları meselesinden üç sehmi mezbûre Vasilaki 'ye müte'allika olduğu şer'an mütebeyyin olduktan sonra... ” ifadeleriyle kendini göstermiştir.

Kayıtta bahsedilen Yorgo vefat etmeden önce bir vakfa olan 16.000 gümüş akçe borcu karşılığında istiğlâl yoluyla bir ev ve iki parça halindeki 3 dönüm bağımlı rehin olarak vermiştir. Hükümde *“...Yorgo'nun merhûm Âsım Ahmed Çelebi vakfı'na zimmetinde edâsı lâzım olan on altı bin nakd-i râyic fi'l-vakt fiddî akçe deyni mukâbelesinde bi tarîki'l-istiğlâl rehin olan ... menzili ve ... tahmînen üç dönüm iki kıt'a bağımlı bi tarîki'l-münâsaha şer'an bize intikâl eyledikde...”* şeklinde geçen istiğlâl yoluyla satımın aktler arasında her ne kadar satım diye isimlendirilse de sicilden alınan bu örnekte rehin olarak değerlendirildiği görülmektedir. Aynı zamanda şâyi hissenin rehin akdine konu olması gibi bey' bi'l-istiğlâl akdine de konu olduğu dikkat çekmektedir.

Aynı kayıтта Yorgo'nun damadı olan Dimo'nun üzerinde şüyû' bulunan maldaki diğer hissedarlara ait 3 hisseyi 4.000 akçe karşılığında satın aldığından bahsedilmiştir. İlgili kısım şu şekildedir: *“...Dimo meblağ-ı mezbûr on altı bin akçeyi uhdesine alıp cânib-i vakfa edâya müte'ahhid olduktan sonra zikr olunan menzil ve bağlardan bi hükmi'l-münâsaha bana isâbet eden üç sehmi hisse-i şâyi'am mukâbelesinde bana dahi dört bin mezbûrî'n-na't akçe vermekle ... menzil ve bağlardan bana isâbet hisse-i şer'ıyyemi mezbûr Dimo 'ya ferâgat eyledim.”* Böylelikle Dimo malda bulunan şüyû'u izale etmiş ve malın tek başına maliki olmuştur.

Sonuç

Hukuk sisteminin Hanefî mezhebi görüşleri üzerine kurulduğu Osmanlı Devleti'ne uzun yıllar başkentlik yapmış İstanbul'a ait kadı sicilleri, insanlar arasındaki hukuki ilişkilere yönelik örnekleri içermektedir. XVI-XX yüzyıl aralığında gerçekleşen mahkeme kayıtlarını içeren İstanbul Kadı Sicilleri, araştırmacılara birçok konuda olduğu gibi rehin akdine dair de pek çok teknik bilgiyi gözlemlene fırsatı sunmaktadır.

Sicillerde, günlük hayatın ayrılmaz parçası olan borç ilişkisinin güvenliğini sağlayan rehin akdine dair 1200'ün üzerinde kayıt bulunmaktadır. Bunların içerisinde, inceleme konumuz olan şâyi hissenin rehin akdine konu olduğu hükümlerin sayısı yalnızca 30'dur.

Akitlerde şâyi hisselerine yer verme hususunda diğer mezheplere nazaran daha kısıtlayıcı bir yaklaşıma sahip olan Hanefî mezhebi, rehin akdinin unsurlarından biri olan merhunun şâyi hisse olmasını ise daha önce gerekçelerinden bahsettiğimiz üzere sahih kabul etmemektedir. Ne var ki İstanbul Kadı Sicillerinde, özellikle gayri menkul mallarda, Hanefîlerin merhunun şâyi hisse olmama şartına muhalif hükümler yer almaktadır.

Rehin akdinin bu çoklukta gerçekleştiği toplumda şâyi hisselerin rehin akdine konu olduğu hükümlerin sayısı oldukça azdır. Bu durum pratikte mümkün mertebe mezhebin kurallarına riayet edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ne var ki ticari hayat akmakta ve borç ilişkilerinde alacağını güvence altına almak isteyenler bulunmaktadır. Bununla birlikte insanlar her zaman şâyi olmayan bir mala sahip olamayabilmektedir. Yine borcun kıymet ve tahsiliyle ilgili olarak mürtehinin, borçlunun sahip olduğu mallar arasından şüyû'a konu olan bir malını talep etmesi de mümkündür. Böyle bir durumda ya bu mezhepte yerleşik hüküm işletilecek ve söz konusu ticari faaliyet engellenecek yahut da bir başka çözüm yoluna başvurulacaktır. Gerideki kayıtlarda da görüldüğü üzere şâyi hisselerin rehne konu edilmesi kabul edilerek mesele çözülmüştür.

Mezheplerin konuyla alakalı yaklaşımına bakılırsa şâyi hisselerin rehin akdine konu olmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Mahkeme kayıtlarından hareketle aceleci bir tavırla ilgili meselelerde Hanefî mezhebinin terkedilip cumhurun görüşünün esas alındığı söylenebilir. Fakat kanaatimizce böyle olmayıp ilgili meselenin çözümü yine mezhep içinde gerçekleşmiştir. Zira Hanefî ekolü mezhep içi genel hükümleri de içerecek şekilde kullanılan kıyas gibi bir terime sahipken aynı zamanda hayatın dinamik akışını da dikkate alan istihsan gibi mezhep dinamizmini sağlayan bir başka usulü de ortaya koyup geliştirmiştir. Tabi ki her ikisinin de fakihin elinde işlevsel hale gelen birer enstrüman olduğu, dolayısıyla rastgele bir kullanıma elverişli olmadığı göz ardı edilmemelidir. Kanaatimizce sicillerde şâyi hisselerin rehne konu edilemeyeceğiyle ilgili kural faiz gibi haramlığı kat'î olan bir muamelenin kapsamında yer almamasıyla birlikte örf veya ticaretin gerektirdiği zaruret sebebiyle terkedilmiştir. Diğer yandan konuyla ilgili 30 meselenin 22'sinde taraflarından en az birinin gayr-i müslim olmasının da mezkur kuralın esnetilmesinde etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Ahmet Cevdet Paşa. (1887). *Mecelle-yi ahkâm-i adliye*. Osmanlı Matbaası.
<http://archive.org/details/mecelleyahkmiad00turk>
- Akgündüz, A. (2018). *Osmanlı Tarih ve Hukûk Istilâhları Kâmûsu*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Ali Haydar Efendi. (2016a). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (C. 2). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ali Haydar Efendi. (2016b). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (C. 1). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ayşe Seyyide Adıgüzel, Zeynep Trabzonlu (Direktör). (2011). *Eyüp Mahkemesi (Havass-ı Refia) 49 Numaralı Sicil (H. 1054 / M. 1644)*. İSAM Yayınları.
- Baktı, A. S. (2022). *İslam Eşya Hukukunun Temel Meseleleri*. Kitâbi.
- Bardakoğlu, A. (1995). Fek. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 12, s. 299). TDV Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1992). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (1-8). Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Bilmen, Ö. N. (2016). *Fıkıh İlmi & İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. Nizamiye Akademi.
- Birsin, M. (2016). *İslam Eşya ve Borçlar Hukuku*. Çıra Akademi.
- Buhûfî, M. b. Y. b. S. el-. (t.y.). *Keşşâfû'l-kınâ' an (metn)i'l-İknâ'* (1-6). Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Ekinci, E. B. (2008). *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*. Arı Sanat Yayınları.
- Erdoğan, M. (2013). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (4. bs). Ensar Neşriyat.
- Fikret Sarıcaoğlu, Mehmet Akman (Direktör). (2019). *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H. 1216-1217 / M. 1801-1803)* (A. Işık, E. Yıldız, & S. Kahriman, Çev.). İSAM Yayınları.
- Hacak, H. (2003). Mal. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 461-465). TDV Yayınları.
- Hacak, H. (2006). Müşâ'. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 151-152). TDV Yayınları.
- İbn Âbidîn, M. E. (1992). *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l Muhtâr* (1-6). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudâme, M. (1968). *El-Muğnî* (C. 4). Mektebetü'l-Kâhire.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1414). *Lisânü'l-'Arab* (C. 13). Dâru Sâdır.
- İbn Rüşd. (2004). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (C. 4). Dâru'l-hadis.

- Kâsânî. (1986). *Bedâ'î 'u'ş-şanâ'î fî tertîbi'ş-şerâ'î* (1-7). Dâru'l Kütübi'l İlmiyye.
- M. Âkif Aydın, Feridun M. Emecen (Direktör). (2019). *İstanbul Mahkemesi 211 Numaralı Sicil (H. 1278-1279 / M. 1862-1863)* (Y. Araz & S. Kahriman, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mehmet Akman, Feridun M. Emecen (Direktör). (2019a). *Anadolu Sadâreti Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 1251-1257/ M. 1835-1841)* (S. Kahriman & M. Yıldıztaş, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mehmet Akman, Feridun M. Emecen (Direktör). (2019b). *İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H. 1222-1223 / M. 1807-1809)* (S. Kahriman & Y. Karaca, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mehmet Akman, Feridun M. Emecen (Direktör). (2019c). *İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (H. 1246-1247 / M. 1831-1832)* (N. Pakırdağ & A. Altın, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu (Direktör). (2019a). *İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (H.1236-1238 / M 1821-1822)* (A. Işık & E. Yıldız, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mehmet Akman, Fikret Sarıcaoğlu (Direktör). (2019b). *İstanbul Mahkemesi 138 Numaralı Sicil (H.1237-1238 / M. 1821-1822)* (A. Işık & E. Yıldız, Çev.). İSAM Yayınları.
- Mergînânî, B. el-. (t.y.). *El-Hidâye*.
- Mustafa Oğuz, Mehmet Akman (Direktör). (2019). *İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (H. 1241-1242 / M. 1826-1827)* (F. Z. Beyaz & F. Sarıcaoğlu, Çev.). İSAM Yayınları.
- Özdemir, R. (2017). *İslam Teminat Hukuku Ayni Teminat*. Hiper Yayın.
- Özdemir, R. (2018). *İslam Hukukunda Mülkiyet: Teori ve İktisab*. Hiper Yayın.
- Remlî, Ş. er-. (1984). *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (C. 4). Dâru'l-Fikr.
- Sahnûn. (1994). *El-Müdevvenetü'l-Kübrâ* (C. 4). Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye.
- Salih Kahriman, Sabri Atay, Fuat Recep (Direktör). (2011). *Eyüp Mahkemesi (Havass-ı Refia) 37 Numaralı Sicil (H. 1047 / M. 1637—1638)*. İSAM Yayınları.
- Serahsî, Ş. es-. (1993). *El-Mebsût* (C. 21). Dâru'l-ma'rife.
- Şîrâzî, E. İ. eş-. (t.y.). *El-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî* (C. 2). Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye.
- Şîrbînî, H. eş-. (1994). *Muğni'l-muhtâc* (C. 3). Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye.

- Tok, Ö. (2014). Kadı Sicillerine Göre Vadeli Alacakların Teminatında Rehin Uygulamaları: (XVII. Yüzyıl Ortalarında Kayseri Örneği. *Turkish Studies*, 9(7), 65-82.
- Topal, Ş. (2013). Zilyedlik. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, ss. 417-420). TDV Yayınları.
- Uğur, Y. (2010). Şer'iyeye Sicilleri. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 39, ss. 8-11). TDV Yayınları.
- Zuhaylî, V. (t.y.). *El-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu* (1-X). Dâru'l-Fikr.

ISSN: 2822-521X

Aybudak, UTKU. (2022). *Türkiye’de Devlet ve Cemaatler Laiklik Sözleşmesi*. Siyasal Kitabevi

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Melâhat Sümeyye GÜN

sumeyyegun.sum@gmail.com

0000-0003-3774-8154

İstanbul Medeniyet
Üniversitesi

Doktora Öğrencisi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Gün, M. S. (2024). Aybudak, UTKU. (2022). Türkiye’de Devlet ve Cemaatler Laiklik Sözleşmesi. Siyasal Kitabevi. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 45-48.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10725671>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi/ Book Review

Geliş Tarihi: 10.01.2024

Kabul Tarihi: 08.02.2024

Yayın Tarihi: 29.02.2024

Aybudak, UTKU. (2022). *Türkiye’de Devlet ve Cemaatler Laiklik Sözleşmesi*. Siyasal Kitabevi, 171 sayfa, ISBN: 9786257424479.

Utku Aybudak, “Türkiye’ de Devlet ve Cemaatler Laiklik Sözleşmesi” adlı kitabında temel olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminin son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından günümüze değin var olan cemaatlere yönelik bir değerlendirme sunmaya gayret etmektedir. Aybudak, bu değerlendirmesinde olabildiğince tarafsız bir tutum sergilemeyi amaçladığını belirtmektedir. Ancak insan, doğası gereği nesnellığe ulaşmakta zorluk yaşamakta, bir taraf tutma eğilimi içinde olmaktadır. Bu sebepten bu söylemin ne kadar geçerli ve tutarlı olduğunu okuyucunun kanaatine bırakmakta fayda vardır. Devlet ve cemaatlerin ilişkisi meselesi öteden beri tartışmalı görülen bir alan olarak önemini korumaktadır. Özellikle son yıllarda yaşanmış olan, toplum hafızasında hâlâ taze olan Fethullahçı Terör Örgütü’nün darbe girişimi neticesinde bu alanın öneminin daha da arttığı ifade edilebilir. Bu minvalde bu kitap, Türkiye’ de cemaatlerin durumu nedir, Türkiye’ de cemaatler toplum ve siyaset alanı açısından ne ölçüde etkilidir, devletin cemaatlere yönelik bir sınırlandırması söz konusu mudur, bu cemaatler tamamen özgür müdür, cemaatleri sınırlandıran dış bir etken var mıdır, devlet ve cemaatlerin arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkün müdür eğer böyle bir ilişki varsa bu ilişkinin boyutu ne olmalıdır gibi soruların cevabını merak eden, bu alanda çalışan, bu alanda çalışmak isteyen okuyucu ve araştırmacılar için istifadeli olacaktır.

Dört ana bölümden oluşan bu çalışmada yazar, giriş bölümünde eserin içeriği ile ilgili bilgilendirme yaparak kitabın konusundan kısaca bahsetmiş ve ilerleyen bölümlerde anlatılacak meselelere değinmiştir. Böylece, okuyucuyu kitaba hazır hale getirdiği ve yaptığı -kısmen- ucu açık bilgilendirmeler ile okuyucuda bir merak duygusu uyandırdığı söylenebilir. Çalışmada nitel araştırma tekniğinin kullanıldığı ve verilerin literatür taraması yöntemi ile toplandığı görülmektedir. Bununla birlikte yazar, örnek verdiği olaylar, tarihsel kaynaklara yaptığı atıflar, resmî gazete, anayasa gibi resmi kayıtlar ile eserin içeriğini güçlendirmiştir.

Aybudak, çalışmasının temel amacını Cumhuriyet dönemindeki Türkiye’de var olan dini cemaatleri -yazar tarafından kitabın oluşumuna büyük bir katkısının olduğu düşünülen- Fransız yazar Pierre Bourdieu’ nun görüşü doğrultusunda analiz etmek olduğunu belirtmiştir. Bourdieu (1995: 107) devleti “belli bir toprak parçası ve buna tekabül eden nüfusun tamamı üzerinde fiziksel ve simgesel şiddetin meşru kullanım tekeline başarıyla talep eden bir X” olarak tanımlamaktadır. Türkiye’deki cemaatler ile devlet arasındaki ilişki kitapta “laiklik sözleşmesi” kavramı ile göz önüne serilmektedir.

Türkiye’de İslamcılıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde büyük çoğunluğunun bir konu üzerinden bir siyasi partiyi esas alarak veya bir dönemi esas alarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (Aksoy, 2010; Dağ ve Kılıç, 2019; Avcı, 2010; Ayık, 2016). Yazarın bu hususta literatüre bir eleştirisinin olduğu görülmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken husus, çalışma -herhangi bir dini cemaat özelinde- bir cemaatin Cumhuriyet dönemindeki gelişimini ele almayı amaçlamamaktadır. Eserin, Türkiye’deki İslamcılık, cemaatçilik araştırmalarına yeni ve farklı bir perspektifte bakmaya çalıştığı söylenebilir. Çalışma, Türkiye’de cemaatler alanında gerçekleşen değişimleri, İslamcılık konusunu genel bir çerçeve çizerek, bütüncül bir şekilde ele alarak okuyucu ile buluşturma niyetindedir (s. 65). Yazarın da belirttiği gibi (s. 9) bu tür bir değerlendirmenin, konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından daha da faydalı olacağı düşünülmektedir. Yazar “bu eserin Türkiye’deki İslamcılık alan yazınına özgün katkısı, konuya daha önce bakılmamış bir perspektiften bakılabileceğini göstermek olarak görülmelidir. Bu sebeple kitapta herhangi bir dini grubun, cemaatin, topluluğun Bourdieuci açıdan derinlemesine tahlili ve analizi söz konusu” (s. 69) olmayacağını belirtilmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında, çoğunlukla eserlerin ilk bölümünde ilgili kuramın temellerinin anlatıldığı görülmektedir. Yazarın belirttiği şekliyle bu eser, bu düşünceye karşı bir duruş sergilemiştir ve eserin ilk bölümünde Bourdieu’ün öğretisi ele alınmamıştır. Ele alınmamasının sebebi “bu konuda daha önce yapılmış, iyi olarak nitelendirilebilecek çalışmaların var olduğu” şeklinde belirtilmektedir (s. 9). Ancak bu durumdan kısaca bahsedilmesinin, en azından giriş bölümünde bu hususa değinilmesinin konunun daha iyi anlaşılabilirliği bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Zira alan yazına hâkim olmayan bir okuyucu Bourdieu’ün doktrini hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Bu sebeple dipnotta kısa bir bilgilendirme ile kısaca hatırlatmada fayda olabilirdi. Eserin bölümler arasındaki geçişi, konuyu birbirine bağlar niteliktedir. Bununla birlikte, birinci bölümün diğer üç bölüme göre daha kısa olduğu görülmektedir. Ancak bu durumun, birinci bölümün konuya giriş mahiyeti taşıması açısından büyük bir sorun teşkil etmediği ifade edilebilir. Genel olarak kitabın incelediği konunun tarihsel, sosyolojik ve ekonomik boyutunun derinliği düşünüldüğünde sadece 171 sayfadan oluştuğu gerçeği, verilmek istenen mesajın okuyucuya tam olarak iletememesi ön yargısına sebep olabilecektir. Önemli olan nitelik olsa da bu ön yargı nispeten doğru olabilir. Zira yazar, Türkiye’deki cemaat meselesine, devlet-cemaat ilişkisine, genel bir perspektif sunmak istemesinden ötürü okuyucuda merak uyandıracak bir sunuş içerisinde. Daha detaylı okumaları dipnotlarda okuyucuya öneri olarak sunmaktadır. Çalışmada, kimi konularla ilgili sıklıkla “bu alanda boşluk bulunmaktadır” ifadesinin

zikredildiği görülmektedir. Yazarın kendisi de bu durumun farkında olup bunu “kolaya kaçma” (s. 55) olarak algılanmamasını istirham etmektedir. Bununla birlikte çalışmanın temel argümanı, cemaat alanında özel bir cemaate, isme değinilmeyeceği idi. Ancak eserin, büyük ölçüde zikredilen Nurculuk, Said Nursi (s. 102) isimleri üzerinden ilerlediği görülmektedir. Esere yönelik tespit edilen bir diğer eksiklik yazım dili ve imla hataları ile ilgilidir. Kullanılan dil nispeten farklı kökenli kelimelerden oluşmaktadır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin - görece- ağırlıkta olması zaman zaman eserin akışını aksatmakta, anlaşılabilirliği azaltmaktadır.

Sonuç olarak yazarın, devlet ile cemaat arasındaki adı konulamayan bir dengeden; laiklik sözleşmesinden (s. 79) bahsettiği bu eser, bir cemaat, bir dönem özelinde ilerlemeyip genel çerçevede, Cumhuriyet öncesinden günümüze tüm cemaat ve oluşumlara değinmeye çalışarak farklı ve özgün bir yöntemi izlediği görülmektedir. Bu açıdan alana katkısı yadsınamaz. Bununla birlikte, kitapta cemaatlere yönelik incelemeler daha da geliştirilebilir. Örneğin eserde Gülen cemaatine değinilmediği görülmektedir. Oysa devlet-cemaat ilişkisinin değerlendirilmesi açısından bu konu oldukça önem arz eden bir meseledir. Nihai olarak bu eser, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, lisansüstü eğitim gören öğrencilere konunun genel çerçevede anlaşılabilmesi bakımından önerilecek bir eserler arasındadır.

Kaynakça

- Aksoy, E. (2013). Nusayrîlerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye' de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 199-212.
- Avcı, H. (2010). *Haliç'te Yaşayan Simonlar: Dün Devlet Bugün Cemaat*. Angora, Ankara.
- Aybudak, U. (2022). *Türkiye' de Devlet ve Cemaatler: Laiklik Sözleşmesi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ayık, H. (2016). Din- Devlet İlişkileri Bağlamında İslâmî Cemaatlerin Devletle İlişkileri Üzerine. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 62-77.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Dağ, R., & Kılıç, A. R. (2019). Din-Devlet İlişkileri Açısından Menzil Cemaati Örneği. *Journal of Turkish Studies*, 14 (1), 205-226.

Poggi, Gianfranco. (2019). Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım (B. Toprak & Ş. Kut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Sayed Nasim BAHMAN

sayed.bahman@ogr.sakarya.edu.tr

0000-0002-2543-170X

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu

Yönetimi

Doktora Öğrencisi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Bahman, S. N. (2024). Poggi, Gianfranco. (2019). Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım (B. Toprak & Ş. Kut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 49-56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10725741>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi/ Book Review

Geliş Tarihi: 12.02.2024

Kabul Tarihi: 16.02.2024

Yayın Tarihi: 29.02.2024

Poggi, Gianfranco. (2019). Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım (B. Toprak & Ş. Kut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi, 176 sayfa, ISBN: 9789756857212

Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım adlı eser ilk olarak 1989 yılında Stanford Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Bu eser İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserin Türkçe tercümesinin ilk baskısı 2001 yılında yayımlanmıştır. Fakat bu çalışmada dokuzuncu baskısı (2019) incelenmiştir. *Modern Devletin Gelişiminde* Gianfranco Poggi, modern devletin kurumsal gelişiminin ana aşamalarını inceler. Max Weber tarafından tanımlanan tipolojiyi kullanan Poggi, önce feodal devleti, ardından Ständestaat'ı ve mutlak devleti tanımlar. Kitabın devamında, on dokuzuncu yüzyılın anayasal devletini tartışır. Poggi, bu anayasal devletten modern Batı devletinin en eksiksiz somut örneği olarak söz eder.

Bu kitabın temel amacı, devlet sosyolojisi alanında yeni bir teori ve paradigma geliştirmektir. *Modern Devletin Gelişimi* kitabı, sosyolojik bir yönetim teorisi geliştirmeyi hedeflemesi ve devlet gücünü kullanma amaçlarını netleştiren temel bir eleştiri sunması açısından önemlidir. Dolayısıyla eser, Batı düşünce geleneğinde önemli bir değere sahiptir. Ayrıca bu kitap, sosyoloji ve siyaset bilimi alanına önemli bir katkı sağlamaktadır. Elbette bu kitabın katkısı sosyoloji, siyaset bilimi ve daha doğrusu siyaset sosyolojisi alanında daha belirgindir. Çünkü bu kitapta modern devlet üzerine sosyolojik ve siyasi bir yaklaşım oluşturulmaya çalışılmıştır.

Gianfranco Poggi, sosyoloji ve siyaset bilimi alanında önemli eserler yazmıştır¹. Poggi, çalışmalarında bir yandan sosyal bilim teorileriyle ilgili mevcut eksiklikleri tespit etmeye çalışırken, diğer yandan sosyal konulara yeni bir anlayış sunmaya çalışmıştır. Aslında Poggi, sosyal bilimlerde Marx, Weber, Tocqueville, Durkheim ve Simmel gibi düşünürlerin sosyolojik teorilerine yeni bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Gianfranco Poggi'nin düşünce biçiminin, Weber gibi epistemolojik bir yaklaşıma dayandığı söylenebilir. Buna göre Gianfranco Poggi, Max Weber'in sosyolojik yaklaşımını geliştirmeye çalışmıştır.

¹ Gianfranco Poggi en önemli eserleri şunlardır: *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım* (1989), *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği* (1990), *Images of Society: Essays on the Sociological Theories of Tocqueville, Marx, and Durkheim* (Stanford University Press, 1972), *Calvinism and the Capitalist Spirit* (University of Massachusetts Press, 1984), *Money and the Modern Mind: Georg Simmel's Philosophy of Money* (University of California Press, 1993), *Durkheim* (Oxford University Press, 2000) ve *The Forms of Power* (Polity Press, Cambridge, 2001).

Bu çalışmada önce yazarın söz konusu bağlamdaki temel eserlerinden birisi olan kitabın temel bölümleri anlatılmış, ardından da kitabın eleştirel incelemesi yapılmıştır.

Modern Devletin Gelişimi kitabı bir önsöz ve altı bölümden oluşur ve tüm bölümler modern devletin nasıl geliştiğine odaklanmaktadır. Önsözde Poggi, bu kitabı yazmanın gerekliliğini ve amacını anlatmaktadır. Buna bağlı olarak, kitabın yazarı, sosyoloji biliminin çok uzun bir zaman devlet kavramıyla ilgilenmediğine inanmaktadır. Bu ilgisizlik, sosyal bilimlerde bağımsız disiplinlerin oluşması ve sosyolojinin çalışma alanı olarak toplumu seçmiş olması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu kitabın yazarı, bu boşluğu bir ölçüde doldurmaya çalıştığını iddia eder. Dolayısıyla, bu kitabın temel amacı "yönetim sosyolojisi" yaklaşımını sunmaktadır. Hatta yazar Önsözde daha da ileri giderek Marx ve Weber'in sosyolojik yaklaşımının sınırlı ve yetersiz olduğunu; dolayısıyla bu alanda nispeten kapsamlı bir sosyolojik yaklaşım sunduğunu iddia eder. Buna göre, mevcut durumda sosyolojik misyon devlet üzerine daha fazla araştırma yapmaktadır. Böylece bu eserin felsefesi de tam olarak bu tutumdan kaynaklanır.

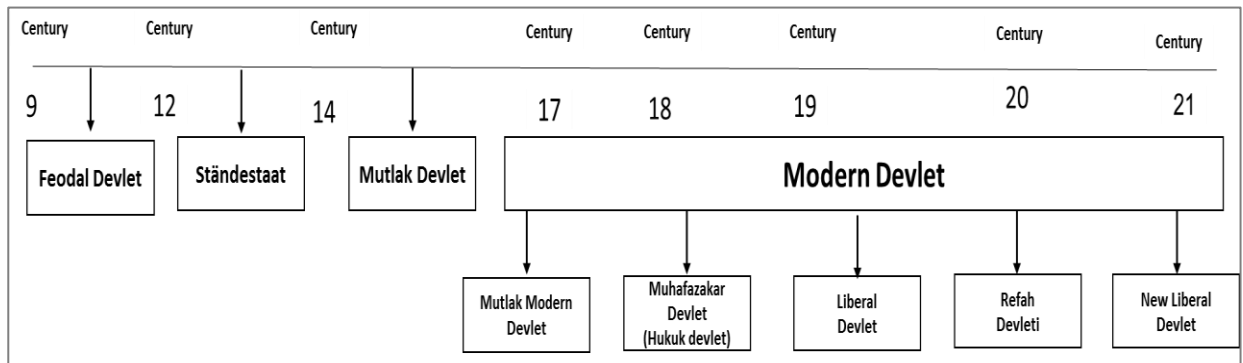
Kitabın ilk bölümünde, modern devletin tarihsel gelişim sürecini daha iyi anlamamızı sağlayan kavramsal bir araç olarak siyaset kavramına ilişkin iki farklı perspektiften bahsedilmektedir. İlk siyaset anlayışı, siyasal sistem teorisinin kurucusu David Easton'un görüşüne dayanmaktadır. David Easton'a göre siyaset, kaynakların toplumda dağıtılması demektir. Diğer bir ifadeyle siyaset, otoriteye dayalı olarak toplumdaki değerlerin dağıtılma sürecini tanımlayan bir kavramdır. Ancak her dağıtım siyasi bir düzene dayalı değildir. Çünkü siyaset alanındaki "dağıtım kapsamı" geniş ve tüm toplumu ilgilendirir. Bu anlamda siyaset, sosyal gruplar arasında bir pazarlık (çatışma ve uzlaşma) süreci olarak tanımlanabilir. Böyle bir süreçte, her sosyal grup güç elde etmek veya nüfuzu artırmak için kaynakları dağıtma sürecinde kendi çıkarlarını kazanmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, Easton'un siyasete yaklaşımı içe dönük bir yaklaşıma dayanmaktadır. Modern devletin tarihsel gelişim aşamalarını izah edebilecek olan siyaset kavramının ikinci anlaşılış biçimi, Carl Schmitt'e aittir. Carl Schmitt siyaseti, "siyasal içerikli karar verme" süreci olarak tanımlar. Dolayısıyla siyaseti anlamak için, hangi kararların esasen siyasi olduğunu bilmemizi mümkün kılacak olan bir kritere ihtiyacımız vardır. Bir karar, örneğin ahlaki olması halinde "iyi-kötü", ekonomik

olması halinde ise “kârlı-kârsız”, hukuki olması halinde “yasal-yasal olmayan” ayrımlarınca belirlenmektedir.

Buna bağlı olarak, siyaseti anlayabilmek için de siyasi olanı belirleyen kriteri ortaya koymamız gerekmektedir. Schmitt’e göre bu kriter, “biz-onlar” ayrımı üzerine inşa edilen “dost-düşman” kriteridir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Schmitt’in siyasi olanla ilgili kriteri, bir “topluluk” temeline dayandırmasıdır. “Biz” bir topluluktur, “biz”in dışındakiler de “öteki” topluluklardır ve öteki topluluklar “biz”in düşmanı veya dostu olabilirler. İşte siyasi karar, “biz” ve dolayısıyla “onlar”ın (ötekilerin) kimliğini belirleme anlamında bir topluluk sınırı çizme ve bu sınırı muhafaza etme, onu “düşman”dan koruma, bunun için de dostları tayin etme kararıdır. Yine Schmitt’e göre, böyle bir siyasi karar olmadan, herhangi bir hukuk düzeni de olamayacaktır. Bu açıdan baktığımızda Schmit’in görüşleri daha dışa dönüktür. Her iki düşünürün de ortak noktası, bir siyasi kurum olarak devletin toplumdaki düzeni sağlamak için otoriteyi kullanma ayrıcalığına sahip olmasıdır.

Kitabın ikinci ila altıncı bölümleri modern devletin gelişimini açıklamaktadır. Yazar, tarih boyunca üç tür (Feodalizm, Ständestaat² ve mutlak) devletle karşı karşıya kaldığımızı inanır. Yazara göre bu sekans (feodalizm ile mutlak devlet arasındaki sekans) modern devletin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.

Şekil 1. Modern Devletin Gelişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

² Yukarıdaki tipolojide, feodalizm ve mutlak devlet terimi öğrenciler için aşınadır ve yalnızca Ständestaat terimi garip ve bilinmemektedir. Yazarın Ständestaat teriminin karşılığı "lonca devleti" dediğimiz şeydir.

İkinci bölümde, feodalizmin doğuşu anlatılmaktadır. Poggi, Karolenj İmparatorluğunu feodal sistemin temel taşı olarak veya başlangıç noktası olarak görür. Poggi'ye göre, sekizinci yüzyılın sonlarında meydana gelen üç temel dönüşüm, feodal devletin oluşumunu etkilemiştir. Birincisi, merkezi bir yönetim sistemi olarak Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, ikincisi, nüfusun kitlesel göç yoluyla kitlesel olarak yerinden edilmesi ve üçüncüsü, Batı Avrupa toplumları arasındaki iletişim ve ticaretin genişlemesi, feodal devletin ortaya çıkışına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu bölümde lord-vassal-fief ilişkisi detaylı bir biçimde anlatılarak, fief sahiplerinin giderek daha özerkleşmesi sonucu nasıl bir feodal anarşiye dönüştüklerinden bahsedilir. Poggi'ye göre bu dönüşüm sonucu ortaya çıkan düzensizliğin yarattığı anarşi ve şiddet ortamı yüzünden feodalizm, modern devletin başlangıç noktası olmaktan çok uzaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü Ständestaat'ın gelişine adanmıştır. Ständestaat devletinin yükselişinin başlangıç noktası, şehirlerin ortaya çıkışına dayanmaktadır. Poggi'ye göre, şehirlerin ortaya çıkışı feodal sisteme yıkıcı bir darbe indirmiştir. 12. yüzyıldan sonra şehir, yavaş yavaş siyasetin ağırlık merkezi haline gelmiş ve şehirlerin ortaya çıkışı feodal yönetimin zayıflamasına yol açmıştır. Feodal yapının temel bileşenleri olan lord, vassal, fief ve din adamlarıyla birlikte tüccarlar ve zanaatkarlar yeni bir sınıf olarak eklenmiştir. Böylece siyasetin ağırlık merkezinin kırsal bölgeden şehre kayması, üretim tarzının değişmesi ve şehirlerde büyük nüfus birikimi giderek feodal devletten Ständestaat'a geçişi sağlamıştır. Gianfranco Poggi, geçiş yapılarının rolünü tanımlarken loncaların işlevine daha fazla dikkat etmiştir. Poggi, loncaların modern devletin kurumsal çerçevesinin dayandığı güçlü "hukuksal unsurlardan" oluştuğunu düşünür. Poggi, loncaların rolünü feodal baronlar topluluğundan ayırırken, loncaların kurumsal rolünü yansıtan birkaç önemli konuya işaret eder. Örneğin, Loncalar düzenli olarak toplanırken, feodal baronlar özel ve istisnai durumlar için toplanmıştır. Feodal baronların karar verme süreci belirsiz ve alışılmış, lonca meclisinin karar verme süreci ise net, kesin ve kodlanmış düzenlemelere dayanmıştır. Feodal baronların sosyal yapısı, efendiler ve vasallar arasında ikili bir sınıf düzenini temsil ederken, loncaların sosyal yapısı farklı sosyal sınıfların iradesini yansıtan bir tür siyasi derneği temsil etmiştir. En önemlisi, feodal baronlar her zaman hükümdarı yüce efendisi olarak kabul ederken, loncalar yöneticiye karşı tavır alıp bağımsız bir kurum olarak hareket edebilmişlerdir.

Dördüncü bölümde, mutlak yönetim sistemi tartışılmaktadır. Daha güçlü bölgesel devletlerin ortaya çıkmasıyla, küçük ve zayıf topraklar büyük güçler tarafından ele geçirilmiş, böylece 16. yüzyılın sonlarında mutlak bir devletin oluşumunun önü açılmıştır. Standestaat çökünce de modern devletin ilk belirtisi görülmüş, feodal toplumun unsurları yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. Böylece toprak sahibi de bu dönüşümdeki yerini kaybetmiş ve yeni bir sosyal sınıf olarak burjuvazi bu boşluğu doldurmuştur. Gianfranco Poggi'ye göre, "mutlak devlet" ekonomik reformun, bürokratik ve mali kurumların genişlemesinin ve siyasi ve idari güç merkezileşmesinin bir ürünüdür. Bu bölümün önemli noktası, yazarın bürokrasinin modern devletin ortaya çıkışı üzerindeki etkisini vurgulamasıdır. Son olarak, Gianfranco Poggi, "mutlak devlet" in ortaya çıkışını modern devletin ortaya çıkışının başlangıç noktası olarak görür.

Poggi, kitabın beşinci bölümünde modern devletin özelliklerini hukuksal bir bakış açısıyla inceleyen soyut bir tartışma sunmaktadır. Yazar, bu bölümde on dokuzuncu yüzyıl Avrupa ülkelerinin hukuk sistemini inceler. Yazarın amacı, sosyolojik olarak önemli görülen Batı ülkelerinin hukuk sistemleri arasında farklılıkların ötesinde ortak ilkelere ulaşmaktadır. Bu amaçla modern devletin evrimini birkaç önemli alanda incelemiştir ve nihai sonucu şu şekilde özetlenebilir:

- 1) 19. yüzyıldaki gelişmeler ışığında devletin niteliği değişir ve bu değişime bağlı olarak toprak birliği, dış ilişkilerde bağımsızlık ve iç egemenlik gibi ilkeler önem kazanır.
- 2) Modern devletin meşruiyet kaynağı dini ve geleneksel kaynaklardan rasyonel kaynağa kayar.
- 3) Anayasa, vatandaşların ve hükümetin karşılıklı haklarının ana garantörü olarak kabul edilir.
- 4) Çoğulculuk ve görüş farklılıklarına saygı duyulması ihtiyacı modern devletin temel göstergelerini oluşturur (s. 129-137).

Son olarak altıncı bölümde, liberalizm ve sonrasındaki devlet ve toplum konusu ele alınmıştır. Gianfranco Poggi'ye göre, yirminci yüzyılın başlarında geleneksel muhafazakâr rejimlerin çöküşüyle liberal bir devlet modeli ortaya çıkmıştır. Liberal modelde devlet, toplumun bir

aracıdır. Hukuksal açıdan özgür ve eşit bir düzen vardır. Bu dönemde toplu çıkarların baskısı oy hakkı ile düzenlenmiş ve siyasi partiler grupların sözcüsü haline gelmişlerdir. Liberal devlet, 1929 büyük buhranı ile gerilemiş ve yerini "Refah Devleti" adı verilen başka bir modern devlet biçimi almıştır.

Genel bir değerlendirmede, kitabın ilginç bir başlığı olmasına rağmen içeriğinin okuyucu için biraz sıkıcı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kitap metninin başlık hakkını yerine getirmediği söylenebilir. Alman öğrencilere veya en fazla Avrupalı öğrencilere çekici gelebilir, ancak ben de dahil olmak üzere Amerikan geleneğine eğilimli olanlar için biraz sıkıcıdır. Mevcut eserin eleştirileri iki açıdan ele alınmaktadır. Yani, eleştiriler hem kitabın yazarına hem de kitabın çevirmenlerine yöneltilebilir. İlk olarak, kitabın yazarı ile ilgili eksikliklere işaret edeceğiz, daha sonra çevirmenin eksikliklerini anlatmaya çalışacağız.

İlk olarak eser, hem içerik hem de alıntı yapılan kaynaklar açısından büyük ölçüde batıya yöneliktir. Aslında modern devletin oluşumundaki diğer konular gibi, diğer uygarlıkların rolü ve katkısı göz ardı edilmiştir. Yazar kendi kitabının önsözünde belirttiği gibi, esas olarak iki tür kaynak kullanır: Batı siyasi kurumlarının tarihi ve Avrupa ülkelerinin anayasaları. Yazarın kendi itirafı, bu araştırmanın ciddi sınırlarını açıkça göstermektedir. Öyle ki bu eser tamamen Alman rengine ve kokusuna bürünmüştür. Bu kitabın başlığını "Alman Sosyolojisi Perspektifinden Modern Devletin Gelişimi" olarak değiştirmek daha yerinde olabilir. İkinci eleştiri, yazarın bu kitapta kullandığı devlet tipolojisinin türüyle ilgilidir. Bu kitapta bahsedilen devlet tipolojisi, çoğunlukla Alman gelenek ve yöntemine göre siyasi kurumların tarihsel ve yasal yönlerini inceleyen öğrenciler ve araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. Fransız, Amerikan ve İngiliz gelenek ve yöntemlerini inceleyen araştırmacılar için bu tipoloji pek tanıdık gelemez. Kitabın yazarının sosyal bilimcilerin üzerinde anlaştığı devlet tipolojisini kullanılmasının daha doğru olduğu söylenebilir. Üçüncü olarak, modern devlet kavramı ile geleneksel devlet kavramı arasında kesin bir ayırım yoktur. Kitapta, bu iki olgunun sınırları iç içe geçer ve okuyucunun kafasını karıştırır. Bu konuda modern devletin geleneksel devletlerden ayrılmasına vurgu yapan baskın bir görüş olduğunu gösterir. Ancak bu alanda sosyal bilimlerde iki görüş vardır. İlk görüş, ikisi arasındaki genel ve tam ayrımı kabul eder ve modern devlet ile şehir devleti arasındaki herhangi bir benzerliği reddeder. İkinci görüş, modern hükümet ile şehir devleti arasındaki inkâr edilemez benzerlikleri kabul eder. Bu

bağlamda, yazarın modern devlet ve geleneksel devletten net bir görüntü sunması gerekirdi diye düşünüyorum.

Yazarın devletin teorik meselelerine yeterince ilgi göstermemesi, diğer disiplinlerin bilimsel yaklaşımına dikkat etmemesi ve devlet kavramında teorik belirsizliğin varlığı, bu çalışmanın diğer eleştirisidir. Yazarın yanı sıra, bu eserin çevirmenlerine yönelik bazı eleştiriler de vardır. Eserin çevirisine yönelik tüm eleştirilere burada değinmek mümkün değildir. Bununla birlikte, önemli bir husus olarak kitabın Türkçe çevirisinde anlaşılamayan birçok belirsiz cümle göze çarpmaktadır. Bu belirsizlikler, bir yandan kitabın orijinal metninin eksik bir çevirisine işaret ederken, diğer yandan çevirmenin sosyolojik literatüre tam bir aşinalığının olmadığını gösterir.

Sonuç olarak, Gianfranco Poggi *Modern Devletin Gelişimi* adlı kitabında, modern devletin oluşumunu inceler. Bu kitapta Poggi, modern devlet üzerine sosyolojik bir yaklaşım geliştirmeye çalışır. Poggi, modern devletin gelişimini teorik olarak tarihsel alıntılara dayanarak anlatır. Yani modern devletin gelişim aşamalarını betimsel ve açıklayıcı bir üslupla, başarılı bir şekilde anlatır. Burada yapılan eleştiriler dışında bu kitap hem içerik açısından hem de metodolojik açıdan yeni ve benzeri görülmemiş bir çalışmadır. Bu çalışmanın özel önemi, yazarın modern devletin gelişimini araştırarak tamamen yeni bir sosyolojik yaklaşım yaratması ve geliştirmesidir. Son olarak, bu kitap sosyal bilimler öğrencileri, özellikle kamu yönetimi öğrencileri için çok önemlidir. Çünkü bürokrasinin modern devletin ortaya çıkışındaki ve gelişimindeki rolünü vurgulamaktadır.

<https://siyasetvetoplum.org/>